

אָהַד הַיָּה אֵבְרָהָם

יבואו בו כמה דברי תורה שנאמרו בחג הסוכות
בשמחת בית השואבה לרגל יומא דהילולא קדישא של
כ"ק מרן אדמו"ר הרה"צ
רבנו **אברהם ישכר** זצלה"ה זי"ע

מראדזין [כ' תשרי]

וכן יבואו בו תולדותיהן של צדיקים, וכמה גנוזות ומכתבי קודש
שלא ראו אור עולם עד הנה

יוצא לאור בס"ד לרגל יום ההילולא העשרים של כ"ק מרן זצוק"ל

על ידי מכון "תפארת ראדזין"

להוצאת והפצת ספרי ותורת

כ"ק מרנן רבותינו הקדושים זי"ע מאיזביצא ראדזין

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פה עיר התורה והחסידות בני ברק ת"ו,

ערב חג הסוכות תשפ"ו

"והיו עיניך רואות את מוריך.."
דמות דיוקנו של כ"ק מרן אדמו"ר
מוהר"ר **אברהם ישכר** זצוק"ל
מראדזין

פ ת ח ד ב ר

הננו עומדים בימים אלה בפרוס יומא דהילולא העשרים של כ"ק מרן אדמו"ר אוהבן של ישראל וממשיך שושלת הקודש איזביצא ראדזין רבנו אברהם ישכר זצוק"ל. (=נסתלק לבית עולמו באושפיזא דיוסף צדיקא כ' תשרי תשס"ו. זי"ע)

במשך הזמן הזה גדל דור חדש אשר לא הכיר את כ"ק מרן זצ"ל ואף לא את בני דורו, והם צמאים לדעת צדיק מה פעל. ובכן מלבד עניין 'זכר צדיק לברכה' ישנו גם עניין לזכור ולהזכיר פעולות צדיק לדורו ולדורות, שכן מרן זצוק"ל היווה החולייה בשרשרת הקבלה של בית 'איזביצא-ראדזין', אותה העביר כנתינתה באהבה ובנאמנות כפי שנקלט בליבו ובדם התמצית שלו מימות קדם, בעת שהתגורר בחצר הקודש בראדזין בשנים שלפני המלחמה, בתור חתנא דבי נשיאה של כ"ק מרן הגאון הקדוש בעל 'תפארת יוסף' זי"ע, שאת שמו הזכיר מרן בסילודין כל ימיו, ובפרט במחיצת גיסו ממשיך השלשלת כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש רבי שמואל שלמה זצוק"ל, צדיק יסוד עולם שניהל עדתו בסופה ובסערה והקים בלהט נשמתו את הישיבות 'סוד ישרים' בעיר ראדזין והסניפים, משימת הקודש אשר למענה הקדיש את כל כוחו וליבו ברוחניות ובגשמיות, במסירות נפש ממש ללא שיוור. ואכן זכה וראה פרי הילולים בתלמידים שכל רואיהם הכירו כי זרע ברך ה' המה, ואלמלא המלחמה הנוראה לבטח היה צומח אילן רב פארות מכל גידולי הקדש אלה. כל זאת כאשר רבנו עומד לצדו כיד ימינו בתור נשיא הישיבה, ומוסר כל כוחותיו לעשות רצון צדיק גיסו הרבי זצוק"ל.

אלא שרצתה ההשגחה העליונה אחרת, ופרצה המלחמה הנוראה שבמהלכה נאלץ הרבי לסגור הישיבה ולגלות לעיר וולודאבה, יחד עם רבנו וכל המשפחה, ושם בעיר וולודאבה מסר רבנו הקדוש רש"ש נפשו על קידוש ה' ביום כ"ט אייר תש"ב. הי"ד ודם כל עבדיו השפוך, כאשר בתוך כל תשפוכת דם הצדיקים נהרגו רוב מניין ובניין של אנשי שלומנו היקרים הי"ד קהל עדת חסידי ראדזין, משמנה וסלתה של חסידי פולין. לאחר החורבן נתן ה' בלב שארית הפליטה להכתיר את מרן זצוק"ל כממשיך שושלת הקודש, וממנו יתד ופינה להמשך השלשלת בראשות רבנו שליט"א, עד ביאת ינון.

בקובץ זה מופיעים לראשונה מכתבים נדירים מן הגנזים, מן התקופה שלאחר המלחמה, בעת שביהן מרן כאב"ד בעיר סוסנוביץ שבפולין על כיסא אביו הרב זצ"ל. הדברים זועקים ונוקבים עד השיתין, כשהכאב טרי והדם תוסס, ויש בכך כדי להעמיד את הדברים באור התקופה. כן צורפו ליקוטים מכתבי תורת מרן זי"ע. בפרט נסקרו בגיליון תולדות כ"ק מרן זצוק"ל בהקשר לימים שלפני ולאחר המלחמה, עד לעלותו על כס הנשיאות בשנת תשי"ג. ויהי רצון שנזכה לעמוד בסוד קדושים ולגמר חתימה טובה אמן

מערכת 'תפארת ראדזין'

תוכן הענינים

- דברים שנאמרו בשמחת בית השואבה תשפ"ה לרגל יומא דהילולא.....4
- לקט אמרים מתורת כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זי"ע.....10
- 'העלדישע פארטיזאן ווערט רב אין סאסנאוויץ פוילען' כתבה מפורטת על
קהילת סוסנוביץ שבפולין בראשות רבנו זצ"ל בעיתון 'דער טאג' הניו-יורקי
משנת תש"ו.....16
- מכתב שנשלח מאת הרה"צ רבי חנוך העניך בורנשטיין מירושלים אל בן גיסו
כ"ק מרן זצ"ל בעת כהונתו כרב בסוסנוביץ.....19
- מכתב קודש מהרה"צ רבי מאיר קאליש מאמשינוב אל כ"ק מרן זצ"ל בעת
כהונתו כרב בסוסנוביץ – בצירוף מילים מאביו כ"ק אדמו"ר הרה"צ רבי
שמעון שלום קאליש מאמשינוב (נשלח משנחאי שביפן).....21
- מכתב תשובה מאת כ"ק מרן זצ"ל מעיר סוסנוביץ פולין אל דודו כ"ק
האדמו"ר מסוכטשוב בירושלים.....24
- מכתב קודש מאת כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע לאנ"ש בעיר חיפה א"י.....28
- "פניני תולדות" מחיי כ"ק אדמו"ר מוהר"ר אברהם ישכר זצוק"ל.....30
- דמות פלאים משיירי כנסת הגדולה מאת הרב אהרן סורסקי הי"ו.....42

כל הזכויות שמורות

למכון 'תפארת ראדזין'

להוצאת ועריכת תורת רבותינו הקדושים

לבית איזביצא ראדזין

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

דברים שנאמרו בשמחת בית השואבה תשפ"ה

יומא דהילולא של כ"ק אבא מארי זצלה"ה, כ' בתשרי

היום יומא דהילולא של כ"ק אבא מארי הרה"צ זצלה"ה הכ"מ. אמרתי לדבר בענייני החג זמן שמחתנו, וכן למצות מעט ממידותיו של כ"ק אבא מארי זצ"ל.

הנה בעניין מצוות סוכה אנו מוצאים כמה וכמה מיני קולות בהלכות מחיצות, באופן שאף בכמה פתחים שבדופן, ופרוץ מרובה על העומד, כל זמן שיש דופן ופחות משלשה טפחים בין קנה לקנה ומצטרף לשבעה טפחים, כשרה. וזה שלא כמו בהלכות שבת למשל, ששם צריך במחיצה עומד מרובה על הפרוץ דווקא. וכן לעניין מניין הדפנות, שלגבי שבת בעינן שיהיו שלש דפנות בכדי להיחשב רשות היחיד, ואילו בסוכה די בכך שישנן שתיים כהלכתן ושלישית טפח וצורת הפתח, ועוד.

כמו כן מוצאים אנו כמה ענייני קולות גם בסכך של סוכה, שלא מצינו כמותן בשאר מקומות. למשל, עניין דופן עקומה, שאם הדופן רחוק מן הסכך עד ארבע אמות אומרים 'דופן עקומה' שהדופן מתעקם ומגיע לסכך. וכן דינים כמו לבוד וגו'.

ויש לעיין בדבר, מה זאת שמצאנו במצוות סוכה כל הני קולות להכשיר הסוכה, וביותר שלעומת קולות אלה שבמצוות סוכה, בהלכות ארבעת המינים מנגד, שהינו גם כן ממצוות החג, מצאנו הרבה יותר חומרות ודקדוקים, כגון באתרוג למשל, שאפילו כמה נקודות שחורות פוסלות לפעמים את האתרוג מדין מנומר, וכן בקטימת הפיטם או העוקץ פסול, או באופן של ניקב וחסר כלשהו וכדומה. וכן בלולב שנקטם ראשו או נסדקו עליו או נפרצו עליו, ועוד כהנה בהלכות לולב ומיניו. ובמה שונה היא אפוא מצוות סוכה, שמצאנו בה הרבה יותר קולות ואופני הכשר מאשר להיפך, הלוא דבר הוא.

אומנם יש לומר, לפי מה שידוע מספרים הקדושים אשר מצוות סוכה הינה בבחינת 'אור המקיף' שהוא מקיף את האדם מכל הצדדים בבחינת 'ענני הכבוד' שהיו מקיפים את ישראל מארבע רוחות השמים, וכן מלמעלה ומלמטה, ולכן כל מי שיושב בסוכה נקרא בלשון הזוהר הקדוש 'דיתוב בצלא דמהימנותא' היינו שיושב תחת צל האמונה. וכן מבואר שם בכמה מקומות בלשון 'כל מאן דאיהו מגזעא קדישא דישראל, איהו יתיב בצל סוכה בצלא דמהימנותא' וגו' (מי שהוא מגזע הקודש של בני ישראל, זוכה לשבת תחת צל האמונה הקדושה). כל זה מהווה סימן שהשם יתברך בחר בנו בעם ישראל, ולא באומות העולם, כדוגמת העניין שביום הכפורים היו מקריבים שני שעירים שווים ומטילים עליהם גורלות, ואומרים אחד

לה' ואחד לעזאזל, וישראל עולים כידוע לצד השם, ואלו אומות העולם נותנים להם חלק שהוא הולך לצד האחר, כמבואר כל זאת בספרים הקדושים המלאים מזה. וכן הננו אומרים בנוסח 'יהי רצון' שלפני ישיבת סוכה בלשון 'ותפרוש עלינו סוכת שלומך בזכות מצוות סוכה זו שאנחנו מקיימים וגו', ולהקיף אותנו מזיו כבודך הקדוש והטהור נטוי על ראשנו מלמעלה' וגו', שאף כי איננו מבינים בדברים אלו לאשורם, אכן יודעים אנו שכן הוא. וזהו ייחודה של מצוות סוכה, כפי שקבלנו מרבותינו זללה"ה, שבמצווה זו הננו נכנסים עם כל גופנו כביכול לתוכה, עם כל רמ"ח איברים ושס"ה גידים שבנו, והדברים עתיקים.

על כל פנים מבואר יוצא מתוך כל אלה הדברים, שעניין מצוות סוכה הינה להיותנו מוקפים יחד עם כל ישראל שהם בבחינת 'גזעא דמהימנותא' לשבת ולחסות בצל שכינת הבורא יתברך, תחת צל האמונה הקדושה, וכמות שהננו אומרים בסליחות 'יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה', וזוהי בחינת מצוות ישיבה בסוכה.

אשר על כן רצה הקב"ה לזכות את ישראל, אחר מחילת העוונות ביום הכפורים, שיהיו יושבים וחוסים בצל השכינה הקדושה, ולכן כל כמה שאפשר הדבר הננו מוצאים צירופי דינים וקולות כמו 'גוד אסיק' ו'גוד אחית' ו'לבד', ו'דופן עקומה' ועוד, ולעתים אפילו צירוף של כמה קולות ביחד, מה שאיננו מוצאים צירוף כזה בשאר מצוות כנזכר, כל זאת בכדי להכשיר את הסוכה שיהיה שם שמים חל עליה, במגמה להכניס את ישראל ככל מה שאפשר תחת צל כנפי השכינה, לבלתי יודח הימנו נידח חלילה, שלא יהיו בינינו כאלה שהם בבחינת 'שהענן פולטם' חס ושלום, שהם מכונים בלשון הכתוב 'הנחשלים אחריד' שהם עלולים ליפול טרף קל בפני כוחות עמלק והקליפות חס ושלום שהם מתנגדים לשכינה, והינם בבחינת מסתירים את הכנף העליון כידוע. ולכן אנו עושים כל מיני מאמצים תחבולות ו'צירופי שמות' בשביל שניתן יהיה להציל ביניהם ככל מה שאפשר.

ושמא ניתן להסביר בזאת גם כן העניין שמסככים ב'פסולת גורן ויקב' דווקא, היינו לפי שמצוות סוכה עניינה להכניס כל אותן הנפשות שיש להם אף מעט שייכות לקדושה, שיהיו כלולים במחנה שכינה, היינו אפילו אותן שהן בבחינת 'פסולת גורן ויקב' כביכול ואינם בבחינת גורן עצמו ויקב עצמו, כלשון הגמרא¹. לפי שאף על אלה הכתוב חס ואינו מוותר להיותם נותרים מחוץ למחנה. וזהו עניין מה שדרשו רז"ל מן הכתוב 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות'² שזהו לשון בלתי רגיל אצל מצוות התורה (=מלבד בקורבן פסח כנודע). ואמרו בגמרא 'ראויים כל ישראל לשב בסוכה אחת'³. היינו, לפי שכל אחד כפי בחינתו יש לו שייכות למצוות סוכה.

¹ סוכה יב, א.

² ויקרא כג, מב.

³ סוכה כז, ב.

וכן אמר כ"ק אאמו"ר הרה"צ זצלה"ה, שעניין פסולת גורן ויקב בסוכה הינו בא להורות כי השם יתברך אוהב אף את הללו מבני ישראל שכלפי חוץ נדמים הם לפסולת כביכול, אבל באמת יש בהם נקודה פנימית של קדושה והם יקרים לפניו יתברך, הלכך אין לרחקם ח"ו, רק אדרבה יש לקרבם אל הקדושה ולהכניסם תחת צל כנפי השכינה, כדי להיות שם שמים חל עליהם ויזכו אף הם לשבת ולחסות תחת צלא דמהימנותא. וכל החיבור הזה נעשה כאמור באמצעות 'מצוות סוכה'.

*

בידוע לכל מי שזכה לשבת ולחסות תחת צל כ"ק אבא מארי זצלה"ה הכ"מ, שאאמו"ר זלה"ה בעניינים אלה וכן בכל מה שאמר, היה מקיים בעצמו בחינת 'הוא היה אומר' היינו כמו שפירשו הקדמונים ז"ל 'הוא' מה שהיה בהווייתו 'היה אומר' כלומר כך היה מדבר הדברים מתוך פנימיותו ומהות ליבו. כ"ק מרן אאמו"ר זצלה"ה, לא רק היה אומר הדברים בפיו ובלשונו, אלא היה דוגמה חיה לכל זאת, באופן שהיה מקרב בסבר פנים יפות ומאירות לכל אחד, ואפילו אלה שלפעמים נדמו להיות בבחינת 'פסולת גורן ויקב' אשר אין בהם לחלוחית של מצווה, מכל מקום היה מקרבם בימין צדקו אל הקדושה. וזאת נעשה אצלו לא מתוך הרגל או על מנת לקבל תועלת כנהוג בימינו הרבה להבדיל, שיש עניין לנהל 'יחסי ציבור כביכול, הס מלהזכיר, שכן מרן אאמו"ר הכ"מ היה מורם מעם בנפשו האצילה והטהורה, כפי שהבחינו בכך כל חדי העין שזכו להסתופף בצל קדשו, שתחת מעטה הפשטות שלו מוסתרת הייתה נפש גדולה מעולם האצילות, רק בפשטותו ובלבביותו הטהורה כיסה הכול. ולא היה יורד בכל אלה לבחינותיהם הנמוכות כביכול, אלא אדרבה היה מרימם למעלה בבחינת ירידה (אל העם) לצורך עלייה, והיה מזכיר להם תמיד 'מאין באת'. כל זאת היה טבוע בנפשו ובמורשת קדשו של אאמו"ר זלה"ה כפי שקיבל וראה מאבותיו ורבותיו הקדושים זלה"ה, וכן מגזע מחצבתו בקודש כנודע. (=אל יחרסו וכו' ונפל ממנו רב, וברש"י) אם אמרתי אספרה כמו אין מספר למו, אכן אביא כאן כמה דוגמאות בלבד שהנני נזכר בהן כעת.

זכורני שבאחת מן ההתוועדויות בקודש שערך כ"ק אאמו"ר זלה"ה ביומא דהילולא של רבותינו זצלה"ה בבית מדרשו, כשהיו נאספים אנשי שלומנו חסידי ראדזין הי"ו בצוותא להתייחד עם זכר בעל ההילולא ולהתבשם בצל הקודש, הגיע יהודי אחד שעמד בעצמו בפינה אחת בבית המדרש עם כובע ברט לבו, ונראה היה כמי שאינו משתייך כלל אל המסיבה הזאת, אבל כל הזמן היו עיניו מביטות נכחו וראו שעוברת עליו איזו סערת נפש, ואכן מיד עם תום ההתוועדות ניגש אל הקודש לפני אאמו"ר ובכה בדמעות שלישי ואמר לו בלשונו, כי מה שראה כאן החזירו

לבית אביו בפולין. התברר, שהלה היה מנפולות השואה האיומה, כי היה מעיר לובלין ואביו וסבו היו מחסידי ראדזין המובהקים והחשובים, אבל תלאות הזמן ומצוקותיו דין גרמא לו שנתרחק מצור מחצבתו ונתגלגל ובא לאחת ממדינות אמריקה הרחוקות, אבל כ"ק אאמו"ר לא שכח ממנו וניסה בכל האופנים להשיג אותו ולקרבו, עד שנודע לו דבר בואו לביקור בארץ הקודש, ובאמצעות אחד ממקורביו השיג אצלו הסכמה להגיע להתוועדות ולבקר בהיכלו, זאת למרות שבתחילה הרגיש הלה שלא בנוח להגיע במצבו וכפי עניינו, אכן מרן זללה"ה בימין המקרבת שלו הביאו עד הלום. ואף שלא חזר לגמרי לצור מחצבתו, אבל 'ניצוץ' הפנימי שלו זכה להתעורר, כפי שראינו ונוכחנו אז במו עינינו, ויהי לנס.

פעם אחרת אירע, ולבית אאמו"ר זי"ע הפתוח לרווחה כדרכו בקודש, מגיעה משפחה שנראית יוצאת דופן בנוף. רגילים היינו לראות כל מיני אנשים שהיו מגיעים לשערי הבית הזה, אכן לראות אדם מבוגר עם שער מגודל, וטבעת באצבעותיו, וכיפה קטנה של משי אדום היושב בקושי על הראש, עם חולצה צבעונית, לזאת איננו רגילים. אף האישה והבן לא היו נראים כמי שלקוחים 'מן המחוזות שלנו'. הם נכנסים ביראת כבוד ובדרך ארץ, אבל מיד מתיישבים באהבה ובחיבה גלויה מול פני אאמו"ר, כאשר הלב נפתח ומתחילים לספר ב'מאמע לשון' מכל הקורות... ואתה שומע איך המילים ספוגות בגעגועים, אל עולם שהיה ונעלם.. שפה שאיש מבין אנשי דורנו לא יבין זאת, רק מי שהיה 'שם' וחי כפי שחי ועבר עליו מה שעבר.. אלה היו אומנם מחזות בלתי שכיחים, אבל היו חלק מן הבית הזה.. כניסתם של הללו הדליקה בהם איזה שהוא ניצוץ פנימי חבוי, כפי שרק אאמו"ר בליבו הגדול ידע להדליק.. ביד אמן ומתוך חיבה גלויה ומאור פנים בלתי רגיל, היה אאמו"ר יושב ומקרבם, ומדבר אל ליבם דברי נוחם וחיזוק ומטיף עליהם טללים של תחייה. לצאת, הם כבר יצאו אחרת מכפי שהם נכנסו. נימה חבויה התעוררה בהם והתחברה אל העבר..

גם חיבורים ניסיים התגלגלו ובאו לעולם על ידי זכאי, כ"ק אאמו"ר זללה"ה. כל מיני נשמות שבורות מצאו נוחם בבית אאמו"ר, שהיה לו את כל הסבלנות שבעולם בשביל הנפשות האלה. אנשים שעברו את כל מוראות השואה ונתרו גלמודים ממשפחתם, ואף לא זכו להקים משפחה או להשאיר זרע ל"ע. זכורני באחד מן היהודים אלה, יוצא פולין, בר אוריין שאהב תמיד ללמוד ולשבת עם ספר, היה מגולגל ב'איסט סייד' שבעיר ניו יורק, שם ישב באיזה בית כנסת קטן וכיהן שם בתור 'שמש' שסידר את כל ענייני בית הכנסת לרווחת קומץ המתפללים המבוגרים שעדיין פקדו את המקום. הוא היה משמש להם כחזן ובעל קורא יחד, וכן בכל העניינים של היהדות.

יום אחד החליט הלה לעלות לארץ הקודש, אבל לא היה לו שום משפחה בעולם שידע עליה, משום שכפי ידיעתו כל משפחתו נספתה בשואה ולא נשאר הימנה שום זכר. אבא מארי זצ"ל, שהיה באותה תקופה באמריקה, יעץ לו שייגש לכתובתו של אחד מאנשי שלומנו ור' מוטל קרמר ע"ה שמו, שהיה גר בבני ברק, ואשתו הייתה מכנסת אורחים. כך אכן עשה הלה, וסיפר שנשלח לכאן בידי אדמו"ר. תוך הדברים שאלוהו מאין בא ומאיזה משפחה, ונודע מפיו שבא מאיזה משפחה בעיר 'בנדין', ותיכף נודע לבעלת הבית שיש איזה קשר בין הלה לבין משפחתה.

בדברה אל אחד מאחיה שניצל אף הוא מן השואה, סיפר הלה שבאזכרה אחת שהשתתף בה מן העיר 'בנדין', פגש איזה משתתף שאינו שומר תורה ומצוות, קרוב משפחה רחוק שלא החזיקו עמו שום קשר, ולפי התיאורים חשבו שמא יש איזה קשר בין המדובר לבין אותו אדם. ואכן יצרו קשר עם אותו פלוני, והנה נתוודע שיש לו לאותו יהודי אח ואחות! המתגוררים בארץ, שהגיעו לכאן בתקופה לאחר שאותו יהודי עזב ביתו והתיישב במדינה אחרת, עוד לפני המלחמה, וכך הוא מצא אח ואחות! תחת שחשב שאין לו נפש בעולם... השמחה הייתה רבה מאוד, והכול התגלגל על ידי מרן רבנו, ששלחו לאותו יהודי דווקא..

יכולים אנו לספר סיפורים רבים של קירוב לבבות ורחוקים שמרן היה אחראי להם, אבל אין אנו מספיקים, ולא הכול ידוע לנו כמובן. אבל יודעים אנחנו כי מגלגלים זכות על ידי זכאי, ומי זכאי וטהור לב כמרן זצ"ל, שכל מגמתו הייתה לקרב יהודים באהבה רבה, ולהחזיר לבבות ישראל לחיק אביהם שבשמים.

תופעה מצויה הייתה זאת בבית הגדול הזה, שמרן אירח אצלו יהודים שונים מכל המינים, מהם בעלי צורה, ומהם יהודים פשוטי עם, זוכרני מנעוריי שפעם אחת התארחו משפחה שלימה אצלנו בליל הסדר, לאחר שאם המשפחה נפטרה ל"ע זמן קצר לפני חג הפסח, ואותו יהודי היה לו אח שדר בארצות הברית שהיה מקורב מאוד אצל מרן זצ"ל, אבל אח זה לא היה לו שום קרבה אל מרן, הוא היה יהודי מסוג אחר ולא היה שום שיח עמו, כנראה נודע למרן מפי אותו יהודי כי הלה מחפש מקום לעריכת הסדר, ומרן בעצמו הציע למשפחה זו שהיו בה גם ילדים בוגרים שיבואו להתארח אצלו בליל הסדר, וכך הווה שהתארחו שם בכבוד גדול.

אם שמע מרן על איזה יהודי ממקורביו בארצות הברית שיש לו בן שלומד בארץ ישראל בישיבה, שוב לא היה שייך שאותו בחור לא יבוא אליו להתארח בשבת, לפעמים אפילו על כמה שבתות, ולא רק הציע את עצמו, אלא עשה כל תחבולה שפלוגי יבוא אצלו. זכורני פעם אחת, שמרן הפציר בבחור ממשפחת אחד ממקורביו שיבוא אצלו לשבת, אבל הבחור טען שבתור תלמיד חוץ לארץ אסור לו לעזוב את הישיבה לשבת בלי רשות מאת ראש הישיבה, ומרן התקשר אז לראש

הישיבה בעצמו והפציר בו לתת לו רשות לבחור לבוא אליו לשבת, עד שלא נותרה לו ברירה.

זכורני מיהודי אחד חסיד ראדזין שהתגלגל לארגנטינה, הלה לא התחתן מעולם אבל היה מגיע אלינו עוד בניו יורק ושהה בביתנו שבתות שלימות, זכורני ששהה בביתנו פעם אחת במשך כל ימי חג הסוכות.

אפשר למלא סיפורים שלימים על יהודים ששהו בביתנו בני יורק לצורכי רפואה, מהם ששהו שבועות שלימים בבית עם אש"ל מלא, זה היה בזמנים שעדיין לא היו אכסניות מאורגנות בבתים, עם או בלי תשלום, והכול בסבר פנים יפות.

כאמור קירוב לבבות והארת פנים היו משנת יסוד אצל אאמו"ר זצוק"ל, ורובי דברי תורתו נסובו מסביב לעניינים אלה והשייכים אליהם. כך למשל דיבר הרבה בחג הסוכות על עניין אגודת ארבעת המינים, וציטט מדברי המדרש שאומר שכל אחד מארבעת המינים הללו רומז כנגד סוג מסוים של יהודים, יש בהם טעם וריח, זה אתרוג שהוא כנגד יהודים שיש בהם תורה ומעשים טובים, ולולב יש בו טעם ואין בו ריח וגו', מסיים המדרש 'לאבדם אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יאגדו אלו עם אלו ויכפרו אלו על אלו, הדה הוא דכתיב ואגודתו עלי ארץ יסדה', עכ"ל המדרש שם. לשון זה של המדרש שגור היה על פיו של מרן זצ"ל, ובפרט בימי חג הסוכות. כפי שהזכרנו היה זה אצלו בבחינת 'הוא היה אומר'.

ואפשר שזו הייתה לפנים אחת הסיבות הגדולות לשמחה הגדולה ששררה בימי חג זה שעליו נאמר בתורה 'והיית אך שמח', לפי שבמשך חג זה כולם מצאו להם מקום זה אצל זה, וכמאמר הידוע מהרה"ק מרוז'ין זי"ע על עניין 'קשה עלי פרידתכם' שנאמר על יום שמיני עצרת, היינו הפרידה שלכם זה מעל זה, לאחר האחדות ששררה ביניכם במשך כל ימות החג שהיו מתאספים ומתכנסים יחד כאיש אחד.

כפי שהזכרנו בראשית הדברים לעניין סכך בפסולת גורן ויקב, שזה מעיד על יוקר נפש היהודי בימים אלו שלאחר יום הכפורים, כי בכל אחד יש ניצוץ פנימי חלק אלו-ה ממעל, ויש להזכיר בהקשר זה מה שראינו והננו רואים עדיין, כיום בזמנינו לאחר המתקפה הגדולה שהייתה ביום שמחת תורה אשתקד ר"ל, שגרמה למאות ואלפי הרוגים לא עלינו מקרב אהב"י, ולאחר כל זאת הננו עדים לתופעות פלאיות של התקרבות יהודים לאבינו שבשמים, אף כי בשלבים איטיים, וזה גם כן מעיד על הנ"ל. הלוואי שנזכה שיהיה לנו קצת מנוחה, ואחינו בני ישראל יתקרבו כולם מתוך נחת והרחבה.

יעזור השם יתברך, ונזכה ללכת בדרכיו הקדושות ובעקבותיו של כ"ק מרן זצוק"ל, ובוודאי רוח קדשו שורה על כנסייתנו כאן, שהננו מתכנסים בכנופייה אחת לעילוי נשמתו הטהורה ובשביל ללמוד מדרכיו הקדושות. ויהי רצון שזכותו יגן עלינו,

ויתקיים בנו 'זפרוס עלינו סוכת שלומך סוכת רחמים וחיים ושלום', ונזכה במהרה לישועה ולרחמים מן השמים, ולכל ההשפעות הטובות ברוחניות ובגשמיות, כפי ששמחת בית השואבה בוודאי מסוגלת לזה, שמשם שואבים רוח הקודש, ונזכה לגמר חתימה טובה, ולביאת גואל צדק במהרה בימינו, **אמן כן יהי רצון:**

%%%%%%%%%

לקט אמרים

מתורת כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זי"ע

אמרות מלוקטות מתוך כתבי קדשו⁴

אִם־בְּחַקְתִּי תִלְכוּ.. וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם.. (ויקרא כו, ג-ד)

הקושיה ידועה, הרי שכר מצווה בהאי עלמא ליכא, אלא 'היום לעשותם ומחר לקבל שכרם'?

אמנם הכתוב מדבר כאן בחוקים ("אם בחקותי"), היינו במצוות שהם כנגד השכל האנושי, ומדרך הטבע במצוות כאלה אף כאשר אדם מקיימן הינו שוהה בעשייתן ומתיישב בדעתו אם לעשותן או לא. אבל כאן אומרת התורה "אִם־בְּחַקְתִּי תִלְכוּ" בלשון הליכה שהיא בבחינת 'ילכו מחיל אל חיל' שהולך ממדרגה למדרגה, כלומר שאינכם מהרהרים כלל אלא עושים ומקיימים מצווה אחר מצווה, הליכה זו מושגת לאדם בדרך יגיעה, ועל יגיעה כזו מקבל האדם שכר נפרד בעולם הזה כמאמר 'וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם' וגו'.

*

וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינֵי אָחִי בְּנִימִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֵלֵיכֶם..

(בראשית מה, יב)

לכאורה צריך הכתוב לומר כאן "והנה אוזניכם שומעות" כי פי המדבר אליכם, שהרי לשמוע שומעים עם האוזניים ולראות רואה אדם עם העיניים??

אבל יוסף הצדיק הרי אומר לאחיו "כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֵלֵיכֶם" ורש"י מפרש על זה "בלשון הקודש", היינו מפני שיוסף הצדיק היה מתגלה כאן לפניהם במדרגתו האמיתית שהיה מדבר מילותיו בקדושה בבחינת "לשון הקודש" וממילא היו אז

⁴ מעובדות מתוך הרשימות שבכת"י.

האחים בבחינת "וְכָל־הָעַם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת"⁵ האמור במתן תורה, וכפי שאמרו על זה חז"ל "רואים את הנשמע"! וזהו שאומר להם יוסף לאחיו שעתה בהיותכם הנה הרי אתם משיגים את דבריי בחוש הראייה "וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאִים... כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם" ולא רק בחוש השמיעה כדרך שאר בני האדם.

וכן מובא בספר "פרי צדיק"⁶ להגאון הקדוש רבי צדוק הכהן מלובלין, שסיפר אודות רבנו הגדול המגיד ממעזריטש זי"ע, כי בעת שהגיע בפעם הראשונה למחיצת קדשו של רבו הקדוש מרן הבעל שם טוב זי"ע כדי לתהות על קנקנו, ולאחר שכבר חישוב לנסוע בחזרה לביתו ונכנס אל הבעש"ט לקבל ברכת פרידה, הראה לו הבעש"ט נ"ע שטיקל בספר "זוהר הקדוש" וביקש שיסביר לו פשט, המגיד עיין קצת ואמר על זה פשט, אמר לו הבעש"ט זי"ע לא כן הפשט אלא שמע מה שהנני אומר לך, והתחיל הבעש"ט הקדוש לומר הפשט ואז נתמלא החדר בקדושה של מעלה וראה גילויים עליונים, היינו שאמר אותו הפשט כפי שאמר המגיד אבל הכניס קדושה לתוך הדברים, ועל ידי זה ראה המגיד בעיניו את הפשט, וכמובן שנשאר כבר אצל הבעש"ט זי"ע.

וכן אמרו בזה לבאר החילוק בין לשון 'תא שמע' שבגמרא ללשון 'תא חזי' שמופיע ב'זוהר הקדוש', היינו לפי שהזוהר הקדוש הינו בבחינת 'סתרי תורה' היינו לגלות עומק האור הגנוז שבדברים, וזהו שאומר הזוהר 'תא חזי' היינו בוא וראה, שעל ידי הביאור הדברים מאירים ושמחים ונראים ממש לעינינו.

*

חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאָשִׁיבָה רַגְלִי אֶל־עֲדוֹתַיךָ (תהלים קיט, נט)

אמרו על כך חז"ל, כי דוד המלך ע"ה היה אומר 'בכל פעם הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך או לדירה פלונית אני הולך, והיו רגליי מוליכות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות', ע"כ.

יש לפרש בדרך רמז, כי האדם לעתים מחשב בעצמו כל מיני מחשבות לכאן או לכאן, ובינתיים הריהו מתמהמה ואינו עושה כלום. על כך אמר הכתוב 'חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי' היינו אני מחשב לעשות כך או כך, ויש לי מחשבות שונות בנידון. על זאת העצה היעוצה "והיו רגליי מוליכות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות" כלומר, לחשוב מחשבות הנני יכול כרצוני, אבל לא כאן בהיותי לבדי בבית אלא אלך לבית המדרש לשבת בצוותא עם חברותא, שם יכול אני לחשוב כפי שארצה.. ומתוך כך יימשך ממילא אחר חלק הטוב והאמת.

⁵ שמות כ, טו.

⁶ בפרשת ויגש אות י'.

וְאֶתְהַבֵּת לְרַעְךָ כְּמוֹדֶךָ – זה כלל גדול בתורה'

היינו:

יש לך אדם שלמד לעצמו וטוב לו בכך, ואינו רואה שום צורך ללמד לאחרים, כי למה יטרח ללמד גם את אחרים, הרי בזמן זה אוכל ללמוד בעצמי?

אבל מי שאוהב את חברו כמו את עצמו, אומר לנפשו, הרי 'נר לאחד נר למאה' ומתוך שזוכה לעצמו יזכה גם כן לחברו, למה אפוא אהיה מונע טוב מבעליו ולא אלמד תורה זו שלמדתי גם לאחרים, שייאותו גם כן לאורה?!

וזהו הרמז:

וְאֶתְהַבֵּת לְרַעְךָ כְּמוֹדֶךָ' כאשר הנך אוהב את רעך כמוך אזי 'זה כלל גדול בתורה' נמצא שהנך לומד על מנת ללמד, שזו מדרגה הגבוהה בלימוד התורה.

וזאת היא בחינת מה שאמרו חז"ל על אליעזר עבד אברהם שנקרא בכתוב 'דמשק אליעזר' לפי שהוא "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים", היינו מי שזוכה לשמוע דברי תורה מאדם גדול יעביר למי שלא זכה לשמוע. אבל יחד עם זאת צריכים גם לדעת כי כל זה הוא "מתורת רבו" היינו כפי שהוא הבין כוונת הדברים, ולא 'תורת רבו' ממש היינו שיש בדבריו כל תוכן כוונתו של רבו, שהינו עמוק יותר מהנראה במבט שטחי מלפנים וכמאמר חז"ל על הפסוק 'וְלֹא נָתַן לָכֶם... עַד הַיּוֹם הַזֶּה' כי "אין אדם עומד על דעת רבו אלא אחר ארבעים שנה".

*

וְיִתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הַהֵר (שמות יט, יז)

"ויתיצבו בתחתית ההר". אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו, כאן תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבא לאורייתא'

(רש"י: 'שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקיבלתם עליכם? יש להם לומר תשובה שקבלוה מאונס, ע"כ).

(מסכת שבת פח, א)

מקשים התוספות, למה אפוא אומרת הגמרא⁷ שלעתיד לבוא הקב"ה את אומות העולם לדין על שלא קיימו את המצוות, והם אומרים "כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כפי שעשית לישראל", והרי כאן מדברי הגמרא משמע שאף אז עדיין

⁷ דברים כט, ג.

⁸ עבודה זרה ב, ב.

ישנו התירוץ של "מודעא רבא לאורייתא" שקבלו אותה בהכרח ומתוך כפייה?? ותירצו מה שתירצו.

ברם, יש לומר תירוץ נוסף לקושיית התוספות.

שהרי על מאמר חז"ל על הפסוק "יִקְרִיב אֶתְּוֹ לְרַצְנוֹ"⁹ נאמר "יִקְרִיב אֶתְּוֹ" בעל כורחו, אם כן מהו אומר "לְרַצְנוֹ"? אלא 'כופים אותו, עד שיאמר רוצה אני!¹⁰ והקשה הרמב"ם¹¹, מה שווה הקבלה שלאחר הכפייה, הרי זה מגיע רק מתוך כפייה? על כך משיב הרמב"ם, כי לאמתו של דבר נפש יהודית רוצה לקיים את דברי התורה מכיוון שבפנימיותה היא חפצה בטוב, אלא שיצר הרע הוא מונע אותה מכך, הלכך "כופים אותו" היינו את יצר הרע המלוּבש בחומריות הגוף "עד שיאמר רוצה אני", שאז הרצון מגיע ממקור האמת שבו.

יוצא לפי זה, שבעצם הכפייה יש כאן זכות לבני ישראל, שכן נשמתו מעוניינת בקים המצווה, ולכך הכפייה עצמה היא זכות לישראל שעל ידה יוצאת פנימיותם לפועל. אם כן זהו שישראל זכאים בקבלה זו אף שבאה לאחר הכפייה, אבל אצל אומות העולם אין שייכת כפייה, שהרי אין פנימיותן טובה, הלכך לא שייכת אצלן טענת "כלום כפית עלינו הר כגיגית להצדיק בכך קבלת התורה באופן שכזה, והבן.

*

גמרא סוכה, דף כב.

'תניא, אמר רבי שמעון, משיחתו של רבן גמליאל (שאמר במשנה 'הראיתם טבי עבדי שהוא ת"ח ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה') למדנו שני דברים: למדנו שעבדים פטורים מן הסוכה, ולמדנו שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו.

ולימא (=רבי שמעון) 'מדבריו' של רבן גמליאל (=ולא 'משיחתו')? מילתא אגב אורחא קמשמע לן, כי הא דאמר רב אחא בר אדא, ואמרי לה אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב, מניין שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד? שנאמר 'וְעָלְהוּ לֹא יָבֹל!' (תהלים א, ב).

רש"י: 'דאי אמרת 'מדבריו' של רבן גמליאל' לא שמעינן שתהא שיחת חולין צריכה ליתן לב ללומדה. אבל השתא אשמעינן דצריך להטות אוזן אף לשיחתן, שאף היא סופה להבין בה דברי תורה. 'מדבריו' משמע דברי

⁹ ויקרא א, ג.

¹⁰ רש"י, שם.

¹¹ בסוף הלכות גירושין.

תורה שהוא מתכוון ללמדן לאחרים: 'צריכה לימוד' צריך לשומעם שיתנו להן לב'. (=עכ"ל רש"י)

יש להרגיש בדברי רש"י הללו דבר חידוש, שהרי לפי רש"י 'מדבריו' היינו מפשט הדברים כפי שהם נשמעים מפיו בפירוש, אבל לשון 'משיחתו' משמעו שאף הדברים שאינם נשמעים לאוזן מיד, אבל כאשר האדם משים ליבו אליהם ולצורת אמירתם מפי תלמיד חכם, אזי הינו נמצא למד דברים הרבה שאינם נרגשים תיכף ומיד באמירתם! אלא לאחר שהוא משים לב אליהם ומדקדק בהם.

וזהו כלל חשוב בשמיעת דברי החכמים, שלא ישמעו רק לקול 'דבריהם' אלא יקשיבו גם אל 'שיחתם' של חכמים! היינו, לתוכן דבריהם ויכוונו אל צורת אמירתם. ואז יוצא התלמיד נשכר בכפלים,

ותורתו מתרבה בכמות ובאיכות.

*

**וְהִנֵּה סֵלֶם מִצֵּב אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וְהִנֵּה מִלְּאָכִי אֱלֹהִים
עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ. (בראשית כח, יב)**

כאשר 'רֹאשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה' היינו שראש האדם ומחשבותיו נתונים בענייני שמים, אזי מותר לו לאדם לפי הצורך להיות 'עֲלִים וְיִרְדִּים', מפני שגם בירידתו זהו לצורך עלייה שבו, וממילא הוא אינו נשאר במקומו למטה. אולם אם 'הראש' אינו מונח במקום הנכון, כי אז מוטב לו לאדם שישמור על עצמו תמיד להיות בבחינת 'וְהִיִּיתָ רֶק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה'¹² כיוון שאז אינו יודע אם יוכל שוב לעלות משם ולחזור להיות 'למעלה'...

*

שָׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עַדַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבַיִת אֲבֹתָם..

(במדבר א, ב)

בדברי חז"ל מצינו שכל אחד היה אומר בעת המניין 'אני פלוני, בן פלוני, משבט פלוני, וממשפחה פלונית'.

יש לומר שרמוז בכך עניין הדבר, שיש לכל אדם מישראל להיות זכור מעצמו "מאין באת" כלומר מה מקור מחצבתו לבית אבותיו, וללכת עם רעיון זה. שכן יש לך

¹² דברים כח, יג.

אדם, שבזמנים מסוימים הינו שוכח ממקור מחצבתו, ואחרים מזכירים לו זאת, ואז הינו נזכר ותופס עצמו. כמובן שגם זה הוא דבר טוב.

אכן המובחר שבמעלות הוא, כאשר האדם זוכר מעצמו מהות שבטו ומקור מחצבתו עד שהוא אומר בעצמו "אני פלוני משבט פלוני, וממשפחה פלונית"! זה עדיף פי כמה מהאופן ראשון, היות שאדם כזה מתהלך תמיד בארצות החיים מתוך מודעות של 'מאין באת' וממילא יודע תמיד גם להיכן יש עליו לכוון 'ולאן אתה הולך'.. כי לפי נכבדות מוצאו, מחובתו להיזהר טפי.

*

וְלֹא-זָכַר שְׂרֵי-הַמְּשָׁקִים אֶת-יוֹסֵף, וַיִּשְׁכַּחְהוּ (בראשית מ, כג)

מהו כפל הלשון 'ולא זכר' 'וישכחהו'?

אלא, מיישב העולם, שהפסוק מסביר איך יתכן ששר המשקים שכח מכל העניין, לאחר הדבר הגדול שנודע לו עניין שחרורו על ידי יוסף? על זה בא התירוץ בדברי הכתוב 'ולא זכר שר המשקים' היינו שמלכתחילה לא שת ליבו שר המשקים לעניין שקרה כאן, ולא זכר זאת במחשבתו, הלכך 'וישכחהו' שכח מהעניין לגמרי... הוא שכח, מכיוון שמרגע הראשון לא זכר!

יש מכאן לימוד לכל אדם באשר הוא, שאם ישנו מאורע בעל חשיבות בחייו, אזי ככל שיתעמק בזה וינסה להבינו, אזי יש סיכוי ואפשרות כי יזכור הדברים לאחר זמן. אולם אם מלכתחילה זה 'עובר על ידו' כפי שאומרים, אזי לבטח תוך זמן קצר יישכח הימנו כל עניין ויפרח מזיכרונו.. וזה מוסר השכל לכולנו.

“העלדישע פארטיזאן ווערט רב אין סאָסנאָוויץ, פוילען”

(כתבה מעיתון הניו-יורקי ביידיש 'דער טאג' מתאריך 15 ביוני 1946)

[ט"ז סיוון תש"ו]

מנהלי הקהילה המתחדשת בסוסנוביץ כותבים למערכת עיתון "דער טאג" ומספרים בפרוטרוט אודות חייהם של היהודים הניצולים שבעיר. הם כותבים, כיצד הם סדרו את הילדים שבעיר וכוננו מחדש את מוסדות הדת.

במערכת של "דער טאג" התקבל מכתב חשוב ביותר מאת הנהלת הקהילה היהודית המחודשת בסוסנוביץ. המכתב שנשלח מאנשי ההנהלה מופנה ליוצאי העיר סוסנוביץ המתגוררים באמריקה,

וכך נכתב בו:

"אנחנו, הנהלת הקהילה היהודית בסוסנוביץ, הנקראת כיום "ז'ז'ניה רליגיזע" רואים מחובתנו להודיעכם, בתור יוצאי העיר סוסנוביץ, אודות התחדשות חיי הקהילה היהודית בעירנו סוסנוביץ. אנו מאמינים, שיהיה לכם עניין מספיק למקרא השורות הללו, שנכתבים אליכם מאת תושבי עיר הולדתכם, או עיר מגוריכם.

בחזרנו לעירנו לאחר החורבן הנורא, היה זה בחודש מאי 1945 (=אייר תש"ה), נפגשנו אנו ראשוני היהודים, חלקנו חזרנו ממחנות הריכוז בגרמניה, וחלקם יצאו מתוך מחבואיהם בבונקרים, אנשים שלא ראו את אור השמש במשך כמה שנים. כולם שבורים פיזית ונפשית, ושרויים בעניות גדולה. נוכחנו לראות שאסור לנו להישאר מיואשים ומדוכאים. מוכרחים הננו לאחד כוחות ואיש לרעהו יאמר חזק, וחייבים אנו בכוחות מאוחדים לבנות בחזרה את החיים היהודיים המרוסקים. ואכן ייסדנו את הקהילה היהודית, שנקרא לפי צו הממשלתי 'ז'ז'ניה רליגייה'.

קיבלנו עלינו בתור רב הקהילה את הרה"ג ר' אברהם ישכר ענגלארד שליט"א, בנו של רב הקהילה הקודם הרה"ג ר' ישעיה ענגלארד זצ"ל, שנספה בידי הרוצחים הנאצים ימ"ש. הרב שליט"א ניצול, הודות לשהייתו ביערות לובלין בין הפרטיזנים היהודיים שפעלו באזור. הרב אושר תיכף לרבנות הקהילה מטעם הממשלה. הודות לעבודה הבלתי נלאית של הקהילה בראשות הרב שליט"א, הצלחנו לכונן את הקהילה ומוסדותיה ולהעמידן על הרמה הנדרשת.

בראשונה פעלנו במשימה לארגן בחזרה את שני בתי החיים בעירנו, שחוללו בצורה מחפירה בידי ההיטלריסטים המנואצים. חלק הארי של המצבות נשברו ונופצו, וחלק מן המצבות אף הוצאו ונלקחו אל מחוץ לשטח בית החיים. חפשנו אחריהן, ורובן של המצבות כבר הושבו לבית החיים. החומה מסביב לבית העלמין הישן, שהיה פרוץ לגמרי, סדרנו בחזרה.

כמו כן פתחנו מטבח כשר לאוכלוסייה היהודית, שבחלקה הגדול נשאר מיותם וגלמוד, ללא משפחה, גם עבור האוכלוסייה הענייה נשלחות מדי יום ביומו כארבע מאות מנות בשריות טעימות וכשרות, אשר מהן אוכליהם שבעים ומרוצים מאוד.

משנוכחנו לראות שישנם בינינו שלוש עשרה ילדים, רובם מאלו שהתחבאו בבונקרים, ארגנו בשבילם בית ספר דתי, תלמוד תורה, איפה שלומדים כיום כבר ששים ילדים כ"י, המוסד מחולק למספר כיתות, ומלמדים מאלף בית עד גמרא. הילדים מקבלים שיעורים ללא תשלום מההורים. הם גם מקבלים בבית הספר כל יום ארוחות בוקר וצהרים ממטבח הקהילה.

כמו כן ייסדנו 'קיבוץ' לצעירים יהודיים, שחיים בצורה קולקטיבית ומתלמדים כעת מקצוע. ה'קיבוץ' מונה 45 חברים. כמו כן קיים קיבוץ נפרד לבחורות יהודיות, המונות כיום למעלה מ-50 נפשות, יתומות עגולות. 'קיבוצים' אלה נתמכים בידי הקהילה. בקיבוץ של הבנות ייסדנו בית חינוך לילדות קטנות בגיל בית ספר, שמנוהל בידי בנות מהקיבוץ, עם פרוגרמת לימודים מסודרת, והן מקבלות גם כן ארוחות בוקר וצהרים.

כן קבלנו לידינו את המקווה ההיגיני הידוע שבעיר 'פּוֹנְדִין' הסמוכה, ושיפצנו אותו כראוי, כיום המקווה הזו משמש את כל האוכלוסייה היהודית בנְגֶלְמֶבֶה¹³.

גם בעיית הכשרות סודרה, כך שכל יהודי יכול לקנות בשר כשר. פועמים פה ב"ה חיי קהילה יפים. אנחנו מקבלים קצבה חודשית מאת ארגון הג'וינט. אבל האוכלוסייה היהודית בעירנו גדלה בהרבה הודות ליהודים מרוסיה השבים לפולין. אין לנו, לדאבוננו, את האפשרות להעניק להם את התמיכה הראויה, מאחר והם נזקקים לתמיכה בסיסית. צריכים לדאוג לכל יהודי לדירור ומקצת ריהוט וכל הצרכים הראשוניים. עבור כך נדרשים אמצעים רבים. חברי הקיבוצים אצלנו הינם לצערנו יתומים 'עגולים' מבלי משפחה, ולנו יש תפקיד לשמש להם כאב וכאם. יש לנו משימה לבנות מחדש בתים יהודיים. הוצאנו לפועל הרבה שידוכים בין יתומים אלו, ואנחנו צריכים עזרה חומרית כדי להגשים משאלות אלו. הקצבה החודשית שאנו מקבלים, אינו מספק עבור כל ההוצאות הללו המכבידות עלינו. האוכלוסייה היהודית בעירנו מונה כיום בלעה"ר, מעל ארבעת אלפים נפש.

אנחנו פונים אליכם, יוצאי העיר סוסנוביץ, ומתחננים מקרב לב שתואילו להזדהות עם מצבנו ותשלחו לנו תמיכה בעין יפה כדי שנוכל להמשיך ולעמוד על המשמר ולפחות באופן חלקי למלא את הצרכים היהודיים בעירנו, ונצליח לממן את המוסדות היהודיים, שהם יסוד היהדות.

¹³ היא המחוז במערב פולין שעל גבול חבל שלזיה, שאליו השתייכו קהילות סוסנוביץ, בנדין, זביירצה, עלקוש, וולברום ועוד. מחוז זה היה עשיר במחצבים ובמכרות פחם, והתעשייה שגשגה שם בשנים שבין המלחמות.

אנו מצרפים הנה תצלומים של חלק מהמוסדות, כדי שתוכלו להתוודע אליהם. כל תמיכה שתקבל בברכה. תשלחו לנו הלבשה ואמצעי קיום, חבילות ואמצעים נחוצים, כי הילדים הקטנים הם מאוד מותשים וחלשים ונזקקים לתמיכה הוגנת. בבקשה לשלוח כל עזרה לכתובת דלקמן:

Zydowskie Zrzeszenie Religijne

Rabin A. Englard

Sosnowiec ul. Targowe 12

אנו מסיימים בתקווה מלאה שאתם תעריכו כראוי את המצב הכלכלי הקטסטרופלי שלנו ותמהרו לשלוח לנו תמיכה ממשית, אשר הקהילה שלנו ומוסדותיה זקוקים לה מאוד, ואנו מודים לכם על כך מראש.

בהערכה,

הקהילה היהודית בסוסנוביץ

יו"ר: יהודה אריה בייטנר

מזכיר: יעקב שלמה פרדס

חברי ההנהלה:

הענעך שענבערג, בנימין שאכנער, יעקב לייב מאנעלא, פייוול גולדפריינד,

יצחק ארמער, יוקעל וויינפעלד, חיים מאנסדארף, סאנדעל מייטליס,

הענעך מאנעלא.

די תלמודיתורה אין סאנסאווין.

מכתב שנשלח מאת הרה"צ ר' חנוך העניך בורנשטיין זצ"ל מירושלים עיה"ק

[הוכתר אחר כך כאדמו"ר מסוכטשוב]

אל בן גיסו כ"ק אדמו"ר זצ"ל

בעת כהונתו כרב בסוסנוביץ עם גמר המלחמה

(=פרסום ראשון)

ב"ה ערב יום הכפורים תש"ו. פעיה"ק ירושלים ת"ו

לכבוד אהובי ב"ג (=בן גיסו¹⁴) הרב ר' אברהם ישכר שליט"א.

נודה לה' על חסדו כי הציל אותך מידי המשמידים. ומי ייתן
ונזכה לשמוע בשורות הצלה כהנה וכהנה.

הידיעה הראשונה על הצלתך הגיעה אלינו ע"י איש זוורצ'ה,
ששמע בראדיו את ד"ש אלינו. מיד פנינו במכתב לוועד ההצלה
בלובלין וביקשנו פרטים על מקום מגורך כיום, ואין קול ואין קשב.
וכך נבצרה מאתנו האפשרות להתקשר אתך.

ואולם היום ביקר אצלי מכיר שלנו, והודיע לי כי קיבל מכתב
מלונדון ובו נאמר כי אתה נמצא בסוסנוביץ, וכי אתה מכהן שם
כרב העיר. ולכן אני ממהר לכתוב אליך מיד, ואני מבקש ממך
שתכתוב לנו מיד בדרך הקצרה ביותר, ואולי על ידי טלגרמה,
משלומך ומי עוד ניצל עמך, ובכלל כל מיני ידיעות הן לטוב והן
ח"ו להיפך, שאתה יודע על כל המשפחות שלנו מכל הצדדים.
אין אני משלה את עצמי לקבל ממך ידיעות טובות על כולך, אבל
העדר הידיעות נורא עוד יותר.

כן תואיל להודיע לנו במה נוכל להגיש לך עזרה מכאן. אנו
בטוחים שלא תימנע מלמלא את בקשתינו. והיה כשנקבל ידיעה

¹⁴ הרה"צ רבי חנוך הניך בורנשטיין מסוכטשוב, בן האדמו"ר הרה"צ בעל 'שם משמואל' זצלה"ה, היה חתנו של כ"ק האדמו"ר רבי נתן נחום הכהן זצוק"ל מקרימילוב, וכן אבי רבנו הגאון רבי ישעיהו ענגלארד היה גם כן חתנו.

ממך, נדע לפחות על המציאות האכזרית, ולא נשלה את עצמנו בתקוות שווא.

הידיעה היחידה שאנו יכולים להודיע לך הוא, כי אחותך גיטל צירל¹⁵ נמצאת ברוסיה בעיר בוכארה¹⁶, ולפי האפשרות אנו עוזרים לה מכאן. היא נמצאת שם ביחד עם בעלה שמעון, לאחר שהוריו כבר נפטרו. הכתובת שלהם היא....

חוץ ממנה אין לנו כל סימן חיים משאר בני משפחתנו מכל הצדדים.

מה נאמר ומה נדבר, אחרי האסון הגדול שבאסונות שקרה לעמנו מיום היותו לגוי. אנו מצדיקים עלינו את הדין הקשה והנורא, תוך תפילה שה' יקום את דם בניו שמתו על קדושת שמו.

אצלנו אין כל חדש. כל בני משפחתנו בארץ בריאים ב"ה. רק אסתר גיטלה¹⁷ נמצאת באמריקה עם בעלה. כתובתם היא: Mr. Joshua Huberland, 103 Arden St., New York, N.Y.

והריני לוחץ את ידך ומברך את ברכת מחיה המתים, תוך תקווה שלא תעכב את תשובתך אף ליום אחד.

נ.ב. כשם שלא קיבלנו כל ידיעה ממשפחות רבינוביץ וכו', כן אין לנו כל ידיעה ממשפחות בורנשטיין וכו'. ואם יודע אתה דבר מה עליהם, הודיעני מיד.

מאת דודך הדו"ש והצלחתך ומברך אותך בברכת גמר חתימה טובה.

חנוך

¹⁵ היא הרבנית מרת גיטל צירל פרנקל תאומים, אחות כ"ק מרן, ובעלה הרה"ג רבי שמעון יחזקאל פרנקל תאומים, שכיהן אחרי כן כאבד"ק קראקא ופודגורזה, עד עלותו לארץ ישראל, שבה כיהן כאב"ד קרית אונגו עד אחרית ימיו.

¹⁶ א"ה: בזמן שנשלח מכתב זה, היו כידוע לנו כיום גיסו ואחותו של מרן זצ"ל מצויים כבר על אדמת פולין. כנראה לפי קשרי המכתבים בימים ההם, טרם נודעה עובדה זו לרבי מסוכצ'וב, ששכן בירושלים עיה"ק.

¹⁷ מרת אסתר גיטל, בת האדמו"ר החלוץ רבי ישעיהו שפירא מגרודזיסק, שהיה גם כן חתן הרה"ק מקרימילוב, נסעו לאר"י קודם המלחמה. נישאה לבעלה ר' יהושע השל הוברלנד ז"ל, מגזע גרודזיסק ונענטשין, וגרו בניו יורק שבארצות הברית. מרת אסתר גיטל חיה בסוף ימיה בארץ ישראל.

מכתב קודש

מאת הרה"צ רבי ירחמיאל יהודה מאיר קאליש זצוק"ל מאמשינוב
 בצירוף דברים מאביו כ"ק הרה"צ רבי שמעון שלום זצוק"ל מאמשינוב
 נשלח אל כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצ"ל לסוסנוביץ משנחאי שביפן

ב"ה ה' וירא תש"ו שנגהי יצ"ו

החיים והשלום להד"כ ידיד נפשי הרה"ג חו"ב איש המודות ורב תבונות הרב
אברהם ישכר שליט"א האב"ד בסוסנאווצי יצ"ו

אחדש"ת בחיבה - אייער בריעף פון פ' שלח איז אונגקימען מיט אַ גרויסער
 פֿערשפֿעטיגונג. איהר קאָנט אייך פֿאַרשטעלען דעם אַנדרוק וואָס דער בריעף
 האָט אויף אונז געמאַכט. דעם סך הכול פון ראַדזינער הויף האָבין מיר שוין
 געוויסט פריער. השי"ת זאָל אייך טרייסטען און זיין מחיש ישועה.. השי"ת זאָל
 געבין עס זאָל אייך גוט זיין מהיום, איהר זאָלט זיין געבענשט און דערפרייט -

וואָס רעכניט איהר אויף ווייטער. פון ידידנו ר' צבי רוזינבערג האָבין מיר גיהאַט
 אַ גריס פון פֿאַריז. ער האָפֿט צו קענין פֿאַרין בקרוב לאה"ק. וואָס מאַכט ידידנו
 ר' יעקב קאַלוסקי מווישקווי. וועלכער איז ביי אייך אין סאַסנאַווצי. עס האָט
 אינז געמוטיגט און דערפרייט אייערע ידיעות, אַז עס ענטוויקעלט זיך דאָרט אַ
 עֶכֶט יידיש רעליגיעז לעבען. השי"ת זאָל אייך מצליח זיין למען כבוד שמו יתברך.

ווי איז היינט אייערע גערעטעטער ברידער. וואָס איהר האָט געשריבען אַז עהר
 איז אין בעלגיע. ביי וועמען האַלט עָהר זיך אויף. אין ווי איז זיין געזונד צושטאַנד
 נאָך אַזוי פיעל ליידען. און ווי איז אייער שוועסטער און פֿאַמיליע וואָס איהר
 האָט געשריבען אַז זיי זענין צוריק געקאָמען פון בוכאַראַ.

פון אינז מיז איך שרייבין אַז עס האַט זיך ליידער נישט אויסגעפיהרט אינזער
 האָפענונג און שטרעבונג צו קימען פון דאָ גלייך קיין ארץ ישראל. מען קען נישט
 קריגען קיין ספֿרטיפיקאַטען, און האָבענדיג וויזעס קיין אמעריקע, רעכניען מיר
 צו פֿאַרין ארויף דאָרט אַהין. מיר האָפֿן פון דאָרט צו קענין קומען קיין ארץ
 ישראל. אלע רבנים און בני ישיבה יחיו וועלכע זענין בפה, בערך 500 בלי ע"ה,
 האָבין אַמעריקאַנער וויזעס.

דער מצב הבריאות פון כ"ק אאמו"ר שליט"א איז פֿיין. אמי מורתי הרבנית תחי' איז פֿיין, אַלע מיט חסד ב"ה. איהר פֿאַרשטייט דאָך ווי דיא צייט האָט אינז צופֿראַכין און אָבגישוואַכט. השי"ת זאָל אונז אלע מחזק זיין און טרייסטן מיט דער ישועה שלימה במהרה.

דעם גריס להב' היקר מר אברהם אייגער מדודתו תחי', האָבע איבער געגעבען. איך וויל אַיך אַויך פֿעטין. רעכינענדיק אַז איהר האָט פֿערבינדונג מיט לודז'. געוואָר צו ווערין אויב ר' משה סג"ל אינזערע באַקאַנטער. אַ אַידיילע יונגערמאַן וועלכער איז געקומען פון רוסלאנד. געפינט זיך נאָך דאָרט לויט דעם ווייטער אַנגעוויזענעם אַדרעס. און וואָס ער מאַכט. Rabin M. Segal, . Lodz, Zachodnia 66 מיר ערוואַרטין צו הערין פון אַייערע בריאות און מצב. השי"ת זאָל געבין מען זאָל זיך קענין מיטטיילען בלויז גוטס.

ממני ידו אוהבו הדוש"ת בלונ"ח. המצפה לראותו בכל טוב.

יר"י מאיר קאליש בן כ"ק אאמו"ר שליט"א מאמשינאוו יצ"ו

ב"ה. הנני דוש"ת באהבה.. והשי"ת יחיש ישועתו מהרה בכללות ישראל, ידו המחכה לישועה קרובה ולהתבשר אך טוב בכ"ע

שמעון שלו' באאמו"ר הקדוש זצלה"ה מאמשענאוו יצ"ו

(* בתרגום לשון הקודש :

ב"ה ה' וירא תש"ו שנגהי יצ"ו.

החיים והשלום להדרת כבוד ידו נפשי הרה"ג חו"ב איש חמודות ורב תבונות הרב אברהם ישכר שליט"א, האב"ד בסוסנאָווצי יצ"ו

אחר דרישת שלום תורתו בחיבה, מכתבכם מפרשת שלח נתקבל באיחור גדול. יכולים אתם לתאר לעצמכם את הרושם שהמכתב השאיר עלינו. **הסך הכול של החצר הראדזיני כבר ידענו מקודם (...)**. השי"ת ינחם אתכם ויחיש לכם ישועה.. השי"ת ייתן שיהיה לכם טוב מעתה והלאה שתתברכו ויגל ליבכם.

מה הנכם חושבים על הלאה. מידידנו ר' צבי רזנברג קבלנו ד"ש מפאריס. הוא מקווה שיוכל לנסוע בקרוב לארץ הקודש. מה שלום ידידנו ר' יעקב קלוסקי מווישקוב, הנמצא בגבולכם בסוסנובצה. עודדו ושמחו אותנו

הידיעות שקבלנו מכם, שמתפתחים שם בעיר חיים יהודיים אמיתיים של שומרי תורה ומצוות. השם יתברך ייתן ותצליחו למען כבודו יתברך.

היכן נמצא כיום אחיכם שניצול מהמלחמה (=הכוונה לאחי אדמו"ר הרה"ח ר' **יעקב אלימלך** ז"ל שניצול מהמחנות), שכתבתם אודותיו שנמצא בבלגיה. אצל מי הוא מתאכסן, ומה שלום בריאותו לאחר הסבל הרב שעבר עליו? ואיה נמצאת אחותכם ומשפחתה, שכתבתם לנו כי חזרה מבוכרה.

ממצבנו מוכרח אני לכתוב, שלדאבוננו לא הסתייעה בידינו שאיפתנו ותקוותנו לבוא מכאן ישר לארץ ישראל. אי אפשר לקבל סרטיפיקטים, והיות שיש בידינו וויזות לאמריקה, הננו חושבים לנסוע ישר לשם. ואנחנו מקווים משם להגיע לארץ ישראל. כל הרבנים ובני הישיבה הנמצאים עמנו כאן, בערך 500 בלי עין הרע, יש להם וויזות לאמריקה.

מצב הבריאות של **כ"ק אדמו"ר שליט"א** תקין. **אמי מורתי הרבנית** תחי גם כן מרגישה טוב, הכול בחדס ב"ה. מבינים אתם בכל זאת כי תלאות הזמן נותנות אותותיהם והם שבורים ומוחלשים. השי"ת יחזק את כולנו וינחמנו עם ישועה שלימה במהרה.

דרישת השלוי לבחור היקר מר **אברהם אייגר** מדודתו שיחי¹⁸ מסרנו לו. יש לי גם כן בקשה. בהנחה שיש לכם קשר ללודז', אם יכולים הנכם לברר לי האם ידידנו היקר ר' **משה סג"ל**, אברך יקר שחזר מרוסיה, נמצא בלודז' לפי הכתובת דלקמן: Rabbi M. Segal, Lodz, Zachodnia 66.

אנחנו מצפים לשמוע ממצב בריאותכם וממצבכם בכלל. השי"ת ייתן שנוכל לבשרכם אך טוב.

ממני ידידו אוהבו הדורש שלום תורתכם בלב ונפש חפצה. המצפה לראותו בכל טוב.

יר"י מאיר קאליש בן כ"ק אדמו"ר שליט"א מאמשינאוו יצ"ו

ב"ה הנני דורש שלום תורתו באהבה.. והשי"ת יחיש ישועתו מהרה בכללות ישראל. ידידו המחכה לישועה קרובה ולהתבשר אך טוב בכל העניינים.

שמעון שלוי באדמו"ר הקדוש זצלה"ה מאמשענאוו יצ"ו

¹⁸ המדובר בהב' אברהם אייגר ששהה אז בשנחאי, מניצולי ישיבת יח"ל ביפן, ומי שכיהן אח"כ כאדמו"ר מלובלין. דודתו ששהתה בימים ההם בעיר סוסנובצה, היא הרבנית פרל טאוב-אלתר, שהקימה מטבח כשר לבנות, בת הרה"ח ר' דוד וויידנפלד הי"ד. נישאה אחר כך בזווגה השני אל כ"ק האדמו"ר הקדוש בעל 'בית ישראל' מגור זי"ע.

מכתב תשובה

שנשלח מאת כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זללה"ה
מעיר סוסנוביץ, אל דודו האדמו"ר מסוכטשוב בירושלים

בשנת תש"ו

(=פרסום ראשון)

בס"ד יום ב' יתרו תש"ו לפ"ק סאסנאווע

כבוד אהובי דודי היקר הרה"ג בנש"ק איש האשכולות
כש"ת חנוך העניך שליט"א בורנשטיין
בירושלים עיה"ק

אחדשכ"ת! דודי היקר, את מכתבך הראשון וגם האחרון קבלתי
במועדו, ואם אמנם כבר כתבתי לכם תשובה. ומאוד אתפלא
עליך על שלא זכיתי לקבל ממך שום תשובה במשך כל החורף.

תשובה מפורטת על החורבן הגדול והנורא שקרה לנו, אין
ביכולתי להשיבך, ועיניי זלגו דמעות על כל פרט ופרט. והגע
בעצמך, מכל בני משפחתנו הגדולה והקדושה של כ"ק זקני
אדמו"ר הגה"ק מקרימילעוו זצ"ל¹⁹, וגם ממשפחת האדמו"ר
מראדאָמסק זצ"ל, וממשפחת כ"ק אאמו"ר הגה"ק הי"ד²⁰ זצ"ל,
נשארתי בפה יחידי. ות"ל כי יש לי ב"ה אחי היקר יעקב אלימלך
שיחי²¹, ואחותי היקרה גיטילע עם בעלה²² וביתם שיחי. וגם
ממשפחת החצר הקודש הראדזיני לא נשאר מאומה, ואין לי שום
תקווה לשמוע מהם איזה רוח חיים. ומה מאוד דאבה נפשי על
שנשארתי גלמוד ר"ל, ולמותר לתאר לפניך את גודל הערך
מאנשים יקרים של גדולי הדור כמו קרימילעוו וראדאמסק

¹⁹ הגה"ק רבי נתן נחום הכהן ראבינאוויץ מקרימילוב, בן הגה"ק רבי אברהם ישכר הכהן מרדומסק בעל מחבר
ספר 'חסד לאברהם', בנו ומלא מקומו של אדמו"ר הכהן הגדול מאחיו מרן הגאון הקדוש בעל 'תפארת שלמה'
מרדומסק ז"ע. האדמו"ר מקרימילוב היה זקנו אבי אמו של כ"ק מרן זצ"ל, כי אביו הרב מסוסנוביץ היה חתנו.

²⁰ הגאון הקדוש רבי ישעיהו ענגלארד זצ"ל הי"ד אבד"ק סאסנאווע, חתן כ"ק האדמו"ר מקרימילוב זצ"ל.
²¹ הוא הרה"ח רבי יעקב אלימלך ענגלארד ז"ל, אחי אדמו"ר, שחי בארצות הברית לצד מרן. עסק בצדקה וחסד,
עמד כעזר למרן בכל פעולותיו, אהוב לכל. נלב"ע בלי זש"ק ביום כ"ט בשבט תשנ"ב, ומנוחתו בירושלים עיה"ק.

²² הרבנית גיטל צירל פרנקל תאומים, בת הגה"צ רבי ישעיהו אנגלארד אב"ד סוסנוביץ, ובעלה הרב הג' רבי שמעון
יחזקאל פרנקל תאומים אבד"ק פודגורזה קראקא, לימים אבד"ק קרית אונו בארץ ישראל.

וראדזין, ועל אלה אני בוכייה על דאבדין. בת עמי, הוי מה היה לנו! ותקוותנו היחידה היא אולי עוד נזכה לעלות לאה"ק במהרה בימינו, ולזכות לגאולה שלימה.

אנוכי בעצמי הייתי בין הפרטיזנים ערך שתי שנים, והודות לרעיון הגדול של כ"ק גיסי האדמו"ר מראדזין זצ"ל²³, אשר נתן צו לכל אנ"ש עוד בשנת 1941²⁴ אשר כראוי ונכון לכל יהודי להיות פרטיזאן, ובגלל זה הלשינו עליו אל הגעסטאפא ההיטלריסטן, ונפל על קידוש השם בער"ח סיוון ביום שבת קודש שנת תש"ב ע"י הבאנדיטען ההיטלעריסטען, ומנוחתו כבוד בעיר וולאדאווא. ואת צוואתו שמרתי ואנוכי ועוד הרבה מחסידי ראדזין הלכנו ליער אחרי הליקווידאציע של הגעטהא²⁵, והיינו בין הפרטיזנים ערך שתי שנים. והודות להשי"ת ע"י הניצחון הגדול של הארמי הרוסען סאויעטען²⁶, יצאנו בין שיני האריות בתשעה באב שנת תש"ד.

והנה זה כחצי שנה אשר הנני מכהן בתור רב אב"ד דעיר סאסנאווע, על מקום אאמו"ר הגה"ק זצ"ל. והנה בפה ישנו כעת בלי עה"ר שלשה אלפים יהודים כ"י, וב"ה אין חסר לי כלום. רק אין ביכולתי למצוא מרגוע לנפשי האומללה, לילך מדי יום ביומו על קברי הקדושים אשר עומדים תמיד לעינינו.

כ"ק אדוני אבי מורי ורבי הלך על קידוש השם ביחד עם אחי ואחיותי זצ"ל²⁷, על ידי זה אשר היה אסיפה אז בהקהילה בפה סאָסנאַװװע, ושאלו אותו אם אין עצה רק לעשות ליסטע²⁷ של יהודים לשלוח אותם להכבשן האש, אם מותר? בעבור זה אשר היה אחד מהמנהיגים אשר הרהיב עוז בנפשו. ואמר בפירוש שאין רשאי לשום קהילה לעשות ליסטעס כאלו, רק יעשו מה שליבם חפץ ולא ישתתף בזה יד יהודי. והדבר הזה מסרו תיכף

²³ כ"ק מרן הגאון הקדוש רבי שמואל שלמה זצוק"ל מראדזין. נהרג על קידוש ה' ביום ער"ח סיוון תש"ב בוולודבה. שנת תש"א.

²⁵ חיסול הגטו (כך נקראו השילוחים של היהודים למחנות השמדה).

²⁶ חיל הרוסים הסובייטים.

²⁷ ליסטע=רישום.

ע"י המוסרים, ובעבור זה אחרי עבור שלושה ימים נשלח מהעיר לאשווינצים ביחד עם כל ביתו הקדושה, והיה מהראשונים אשר נשלחו מהעיר²⁸. מה נאמר ומה נדבר, אין זה כוח אנושי לסבול צרות כאלו ועוד נוכל לחיות אחרי חורבן גדול כזה!-

עתה אהובי דודי היקר, מה זה שאין לי שום תמונת אות מכל בני משפחתנו, ונחמתי היחידה היא להתראות עמכם. יעשה נא למעני כל מה שביכולתך למען אוכל לעלות לארה"ק מפה, אינני אוכל להבין, אולי תוכל להשתדל בעדי אצל הרב ד"ר הערצוג שליט"א לקבל סערטיפיקאט²⁹ בתור רב, הלא אנוכי מכהן בתור רב רשמי בפה מטעם הממשלה ומאושר, ובעד רבנים כמדומני שבקל לקבל דרישה, ואולי ע"י דרך אחר. כתוב לי תיכף תשובה, והעיקר הוא אצלי לקבל דרישה ישר מפה לא"י.

קיבלתי לפני איזה שבועות מכתב מחסידי ראדזין בניו יארק באמריקא מקודם, הגם שגם זה הוא מקושר בעיכובים שונים, בכל זאת המה רוצים לעשות בעדי כל מה שיכולים, ולולא זאת מה שרצוני וחפצי היא רק לעלות לאר"י, אז הייתי מסכים עמהם. ומה דעתך בזה? האם לחכות עד שאקבל ממך דרישה לא"י, או לנסוע אליהם? העיקר אבקשך להשתדל בעדי בכל יכולתך שאוכל לבוא אליכם ישר מפה. וכתוב לי תיכף תשובה. האם קיבלת מכתב מאחי היקר יעקילע שיחי³⁰?

אשאר בזה ב"ג (בן גיסו) המצפה לגאולה שלימה ולרחמי שמים, ולהתראות עמכם בארה"ק במהרה.

אברהם ישכר באדמו"ר הגה"ק ר' ישעי'
זצ"ל ענגלארד אבד"ק סאסנאווע

²⁸ הדבר היה ביום שבת קודש כ"ט באייר תש"ב, וכנראה נהרגו באושוויץ באותו היום, הי"ד. והדבר פלא, שבאותו היום ממש נספה על קידוש השם מחותנו כ"ק מרן אדמו"ר רבי שמואל שלמה הי"ד, בחלק המזרחי של פולין. אשרת כניסה.

³⁰ הרה"ח ר' יעקב אלימלך ענגלארד זצ"ל. שרד מן המחנות בגרמניה, נסע משם לבריסל שבבלגיה, אחר כך הגיע לניו יורק וחי יחד עם מרן בארצות הברית, שם שימש כיד ימינו בניהול בית המדרש סוסנוביץ בקרונהייטס. צדיק במעשיו ועסק בחסד כל ימיו, אהוב לכל. נפטר בלי זש"ק ביום כ"ט שבט תשנ"ב והובא למנוחות בירושלים עיה"ק.

מכתב קודש

מאת כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצללה"ה

שנשלח לאנ"ש חסידי ראדזין שבעיר חיפה א"י

לכבוד אהוביי אחיי ורעיי חסידי ראדזין בעיר חיפה ד' עליהם יחיו

שמחתי מאוד לשמוע ד"ש טובה עליכם, שהנכם מתאמצים במיטב יכולתכם להחזיק את בית החסידים וממשיכים את מסורת הקודש של בית ראדזין בארץ הקודש.

בפרוס חג העצרת זמן מתן תורתנו הקדושה, הנני לעורר אתכם על גודל החשיבות של קביעות עיתים לתורה בציבור, שהיא כעין "וַיַּחַן שֵׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר"³¹ כאיש אחד ובלב אחד. וידוע אשר כ"ק גיסי אדמו"ר זצוק"ל³² הנהיג שילמדו בבתי החסידים שיעור קבוע מידי שבת בשבתו בין שחרית למוסף, והדבר נחשב אצלו ליסוד מוצק. וידועות לי כמה עובדות שלא נתן להחסיר את השיעור אפילו לשבת אחת. כי הלימוד בצוותא מסוגל לעורר אהבה ורעות ואחדות.

ובזכות זה תתברכו ממקור הברכות בשפע ברכה והצלחה בגשמיות וברוחניות. ובזכות קבלת עול תורה ומלכות שמים, שנהיה עמלים בתורה יקוים בנו הכתוב "וְאֶכְלְתֶם לֶחֶמְכֶם לְשִׁבְעָה וַיִּשְׁבְּתֶם לְבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְכֶם"³³ וגו'.

ואסיים בדרישת שלום כל אנ"ש בכללות ובפרטות.

ידידכם אוהבכם המתגעגע אליכם ומצפה לראותכם במהרה מתוך גאולה וישועת ישראל השלימה.

אברהם ישכר

³¹ שמות יט, ב.

³² הוא כ"ק מרן אדמו"ר רבנו שמואל שלמה זצוק"ל הי"ד.

³³ ויקרא כו, ה-ו. הדברים נאמרים בתורה כהבטחה על 'אם בחקותי תלכו' וכפירוש רש"י "שתהיו עמלים בתורה".

בחגיגת "הכנסת ספר תורה" לבית החסידים דראדזין בעיר חיפה
על ידי הגבאי הרה"ח ר' השל כץ ז"ל (עומד בקצה שמאל)

פניני תולדות

מחיי כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ר **אברהם ישכר** זצוק"ל

{למן תקופת בראשית ועד להכתרתו כממשיך שושלת הקודש}

מרן זצוק"ל נולד בשנת תרס"ח לאביו הגאון הקדוש **רבי ישעיהו** זצ"ל, ולאִימו הרבנית הצדקת מרת **אסתר פרומט** ע"ה, בת גדולים וקדושים, היא הייתה בתו הבכורה של כ"ק מרן האדמו"ר רבי **נתן נחום הכהן** זצוק"ל **מקרימילוב**, בן הגה"ק **רבי אברהם ישכר הכהן מראדומסק** זצוק"ל (שעל שמו נקרא) בעל "**חסד לאברהם**", בנו וממלא מקומו של מרן הגאון הקדוש הכהן הגדול מאחיו **רבנו שלמה הכהן** זצוק"ל **מראדומסק**, הנודע על שם ספרו "**תפארת שלמה**".

אף מבית אביו היה מרן חוטר מגזע היחס, כאשר אביו וזקנו מגזע הרב הגאון רבי **מאיר אנגלארד**, רבה של העיר שידלוביץ פולין, חתנו של הגאון המפורסם רבי **יצחק מייזלש** אב"ד קאמניץ ושטיקוטשין בעל מחבר הספר "**חוסן ישועות**" על מסכתות נשים ונזיקין, ולמעלה בקודש התייחס אל הגאונים **הש"ך**, **הרמ"א**, **הב"ח**, **חלקת מחוקק**, ועוד.

*

משנות עלומיו הקדיש רבנו עתותיו לתורה, בחסידות קיבל וינק הרבה מאת **זקנו הגדול האדמו"ר מקרימילוב זצ"ל**, שהיה נכדו אהובו ולא זוה ידו מתוך ידו, ובתורה קיבל ולמד שיעורים מפי דודו אחי אימו **הגאון רבי משה'לה רבינוביץ**, מי שכיהן לימים כראש ישיבות 'כתר תורה' דראדומסק בפולין.

דברי תורה מפרי עטו של כ"ק אדמו"ר **מוהרא"י** זצ"ל, עיטרו ירחונים תורניים בפולין עוד בשנות בחרותו. קושיות, תירוצים ופולולים מחודדים. אבל מעולם לא דיבר על כך בפומבי, אף לא באוזני בניו, ושנים לא ידעו כלל מכך. וכשנשאל פעם מרן על ידי אחד מבניו, לאחר שנתגלה 'שטיקל תורה' שנתפרסם בירחון בימי עלומיו בפולין, הכיצד העלים מהם עד כה עובדה זו, השיב בסניטה כדרכו: "**וואָס האַסטי געמיינט, אז מיר האָבען פאַרשווענדעט די צייט?**" (=זכי מה חשבת, שביטלנו שם את הזמן?!..). אמר ולא יסף.

*

מרן נבחן עוד בימי בחרותו הצעירים, במשך מספר שעות על ידי כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק בעל "**תפארת יוסף**" זצ"ל **מראדזין**, לאחר שהוצע כחתן לבתו.

לילה שלם ישב רבנו במחיצת חותנו הגדול לעתיד, אשר ניהל עמו שיחה תורנית וחסידיית, כאשר בחלק מן הזמן נכח גם כן ידידו ורעו של מרן כ"ק **האדמו"ר מסוקולוב זצ"ל**, שביקש בעצמו להשתתף בשיח מיוחד זה.

בשלב מסוים התערב **האדמו"ר מסוקולוב**, והפטיר לעבר רעו **האדמו"ר מראדזין**, באמרו: "כמדומה שדי לו למר במה שנכחנו עד הלום, כלום אין מר רואה את כוחו וכישרונותיו של הבחור, את יושר שכלו ומידותיו"...? או אז הגיע 'המבחן' לקיצו. סוף הדבר ידוע, כי מרן אדמו"ר בעל "**תפארת יוסף**" בחר ברבנו בתור חתנו לעתיד.

לימים ציטט מרן דבר תורה ששמע מפי קדשו של חותנו הגדול באותה הזדמנות, וכפי שאמר במתק לשונו "**הייתה לי ההזדמנות לשוחח במשך לילה שלם עם חותני הקדוש זצ"ל בדברי תורה, ורבות למדתי מפיו**".

*

רבים מקרב הרבנים והאדמו"רים חפצו בכלי יקר זה לקחתו כחתן, לאחר ששמו הטוב נדף למרחקים, והיה שלם בתורתו וביראתו, לצד ייחוסו הרם ונישוא כבן הרב מסוסנוביץ וכנכד לבית צדיקי קרימילוב ורדומסק. אולם זקנו הגדול של מרן, **הרבי מקרימילוב זצ"ל**, שנודע בשידוכיו המבוררים אחת לאחת, עם גדולי האדמו"רים בפולין (=אלכסנדר, אוסטרובצה, סקרנוביץ, סוכטשוב, ועוד) היה דוחה הצעות רבות על הסף. אף הרבי מסוקולוב בעצמו חפץ להתעטר ב'כלי יקר' זה. אולם לבסוף התגלגל הדבר שהוצע השידוך עם בית ראדזין, והרבי מקרימילוב, אשר רחש הערצה כלפי אישיותו המיוחדת של בעל "**תפארת יוסף**" זי"ע והכירו פנים אל פנים, הסכים לשידוך.

אף מרן בעל "**תפארת יוסף**", שנודע ביחסו החם והאוהד כלפי גזע צדיקי בית 'רדומסק', ובעבר אף נעשה ניסיון לשדך בין שני בתי הצדיקים ולא אסתייעא מילתא, הביע את שביעות רצונו מן השידוך עם מרן, הן מצד 'הקרן' והן מצד ייחוסו לבית צדיקי רדומסק וקרימילוב, למרות השוני הרב שבין שני בתי החסידות. (=ראו בין היתר בספר '**סדרי טהרות**' על מסכת אוהליות, שבו מרן המחבר הגאון הקדוש בעל '**אורחות חיים**' זי"ע מזכיר כמה עשרות פעמים מספר בכתב יד חיבור על סדר טהרות לאחד מחכמי וגאוני ירושלים 'לא נודע למי מקדושים' אשר קיבלו מידי הגאון הקדוש אדמו"ר מוהר"ר אברהם ישכר הכהן זצוק"ל בעל '**חסד לאברהם**' מרדומסק, בנו כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק מוהר"ש מראדאמסק בעל "**תפארת שלמה**" וזקנו של מרן. וידוע כי מרן אדמו"ר זצ"ל נקרא על שמו של אותו צדיק בעל '**חסד לאברהם**', זי"ע).

לאחר חתונתו לבית ראדזין, בשנת תרצ"ו, אירע שנתפנה כיסא הרבנות שבעיר 'הרובשוב' במחוז לובלין. עיר זו הייתה בה נוכחות גדולה של חסידי ראדזין, ובה כיהן ברבנות מקודם חותנו של הרבי בעל "סדרי טהרות" מראדזין, הג"ר **יוסף אלעזר גילרנטר** זצ"ל, נכדו של הגאון הנודע בעל "משנת חכמים", אשר על שמו נקרא מרן הקדוש רבי **מרדכי יוסף אלעזר** זי"ע בעל "תפארת יוסף". חפצו חסידי ראדזין שבעיר להכתיר את רבנו כאלוף לראשם, לאחר ששמו הטוב הלך לפניו כתלמיד חכם מובהק ואיש חמודות, רצו אפוא שרבנו יפאר את כיסא הרבנות בעיר. אלא שקמה כנגדו קבוצה מחסידי בעלז, בתמיכת רבם הרה"ק **מהר"א מבעלזא**, שהביאה מועמד משלה בדמות גיסו הצעיר של הרבי, רבי **יוחנן טברסקי** מלובלין, כדי שישמש רב בהרובשוב. **מרן רבי שמואל שלמה** זי"ע שהיה בעיר במשך שתי שבתות בכדי לקדם את מועמדותו של גיסו רבנו לרבנות העיר. אלא שלרגל המחלוקת שהתלקחה בעיר בין חסידי בעלז וחסידי ראדזין, החליט לבסוף רבנו, לאחר רמיזה שקיבל מזקנו **הרבי מקרימילוב** לסגת מן המועמדות, וכך נבחר הרב רבי **יוחנן טברסקי** לרבה של העיר הרובשוב, שבה כיהן עד פרוץ מלחמת העולם.

סוף דבר היה, שבעת היכנסם של הגרמנים ימ"ש לעיר 'הרובשוב', דבר ראשון שעשו היה לחפש את רב העיר רבי **יוחנן טברסקי**, ולבסוף אף רצחוהו נפש, **הי"ד**. הרב טברסקי זצ"ל נמנה בין הקורבנות הראשונים בעיר זו ר"ל. רבנו, שסח לימים אודות הפרשה, ציין בשם **הגאון הרב מטשעביץ** ז"ל שאמר לו בעת שנפגשו אחר המלחמה, כי נס מיוחד היה עבורו שלא נבחר בסוף לרבנות הרובשוב, שאלמלי כן הרי מן הסתם לא היה שורד את המלחמה הנוראה ח"ו, וכך הייתה לו נפשו לשלל. **אכן 'נסתרים דרכי ה'!**

*

במשך שנות שהותו בחצר הקודש במחיצת גיסו **מרן הקדוש רבי שמואל שלמה** הי"ד, שימש כידא אריכתא של מרן הרבי בכל ענייני ההנהגה, וכאשר ייסד מרן הרבי את הישיבה הקדושה "סוד ישרים" בעיר ראדזין, ואחר כך כאשר נוספו עוד כחמשה סניפים לישיבה זו, כידוע שמרן אדמו"ר רש"ש זי"ע הקדיש לזה כוחות רבים במסירות נפש ממש, אז הטיל הרבי את אדרת נשיאות הישיבה על שכמו של גיסו רבנו, ולא היה בכך תואר כבוד גרידא, אלא עול של מלאכת הקודש בכל נפשו ומאודו, שנסע כמה וכמה פעמים בשליחות מרן זצ"ל לערי השדה, לאסוף כינוסים ולדבר על ליבם של אנ"ש כדי שיתרמו מהונם ומאונם לצורכי הישיבה. ואכן בשנים המועטות שבהן פעלה הישיבה, בין השנים תרצ"ו עד סוף תרצ"ט, גדלה והצליחה וגם עשתה

פרי הילולים לתפארת, כאשר על כך יעידון ויגידון גדולי אדמו"רי ורבני פולין זצוק"ל ב'קול קורא' מיוחד שנתפרסם בשעתו במדינה ומחוצה לה, אליו צירף מרן הקדוש מכתב לבקשת תמיכה וסיוע בעבודת הקודש של הישיבה.

כמו כן השמיע אז רבנו שיעורים לבעלי בתים בעיר ראדזין, בשליחות מרן גיסו, לימים הצטרד בשל שיעורים הללו ונאלץ לנסוע לעיר 'שצ'אָוּנִיץ' שהיא עיר קייט במערב פולין, שם פגש כמה מגדולי ישראל, כפי שסיפר בזה מקום מגורי רבנו היה בבית אחד עם גיסו מרן הקדוש רש"ש, כאשר התחלקו באגפי הבניין ששכן ברחוב פילסודסקי 115, בו שכנה גם הישיבה הקדושה.

*

מרן זי"ע, היה מפליא לדבר אודות הניסים הגלויים שחוהו על בשרו במהלך ימי המלחמה הנוראה, כאשר נשאר לפליטה גדולה מכל משפחתו המפוארת מבית צדיקים שהוכחה ונספתה על קידוש השם, הי"ד. מרן הדגיש בדבריו, כי מתוך כל בתי האדמו"רים וחצרות החסידות שפיארו את שמי פולין לפני המלחמה, כמעט שלא נשאר נפש חיה לפליטה! את נס הצלתו האישית כינה מרן 'נס משמים' ולימים אף התבטא באמרו 'איני מבין בעצמי כיצד נשארתי בחיים!' ("ס'איז נישט צו פארשטיין, ווי אזוי איך בין געבליבען לעבען!").

*

במשך השנים הראשונות של המלחמה שהה רבנו בגטו 'וולודאבה' עם משפחתו יחד עם גיסו, כ"ק מרן הגה"ק רבנו שמואל שלמה זצוק"ל, אשר הרעיש אז עולם ומלואו ללא ליאות לשם הצלת היהודים הנצורים בגטאות, כאשר דעת קדשו שאותה הטיפף ללא מורא וחת הייתה, שעל היהודים להתמרד וכן לברוח ליערות ולהצטרף אל הפרטיזנים, וגם להימנע מלהירשם אצל אנשי 'היודנראט' לשם קבלת מזון או עבודה, דבר שמקל על המרצחים במלאכתם לשם השמדת היהודים, ובכלל לחבל כמה שאפשר במכונת המלחמה הגרמנית שראה בה עצת 'להשמיד להרוג ולאבד', והדברים עוררו הד בכל הסביבה, למרות הסיכון המרובה שנטל מרן הקדוש על עצמו בדברים אלה. יחיד ומיוחד היה הרבי בדרישותיו אלו, אבל לא הסתפק בכך אלא פעל בכל נפשו לסיפוק מזון לעניים ומחוסרי כל, ביניהם אנשים שלפני המלחמה היו מלאי כל טוב ועתה התרוששו והגיעו עד לכדי פת לחם... ל"ע.

באחת הפעמים שמע הרבי כי הגיע 'טרנספורט' של יהודים מעיר מייליץ בגליציה, ומתוכם עשרות שמתו ר"ל בחנק בקרונות הבקר שהסיעום לאזור, את הגופות השליכו הרשעים חוצה ונצרכו להביאן לקבורה. מרן הרבי לא

חס על נפשו וציווה על ר' **מוטל רייכמן** ועוד אנשים לסייעו ולהביאם לקבורה, היה זה בימי החורף הקשים וצריכים היו לחפור עם אתים בקרח שביער כדי להשלים את הקבורה. משביקש גיסו רבנו להצטרף אל משימת הקודש, השיבו הרבי: **'שלוחי מצווה אינם ניזוקים'** יש אומרים שרק בהליכתם, אבל על חזרתם יש מחלוקת, והרי צריכים שיישאר **'איש על העדה'**... כשסיפר זאת רבנו לימים, לאחר שהוכתר כרבי לשארית הפליטה, אמר שעכשיו הגיע להבין את דברי גיסו הרבי הקדוש, שכן בדבריו **'איש על העדה'** רמוז כנראה אל ר"ת של שמו **אי"ש (=א'ברהם יש'כר)**.. עוד רמזים נשמעו אז מפי קדשו בימים ההם, אך אין כאן מקומם.

*

לאחר שנהרג כ"ק מרן רבנו **שמואל שלמה** זצוק"ל על קידוש השם, היה זה ביום שבת קודש ערב ראש חודש סיוון תש"ב, לאחר שגזר צום של שלשה ימים רצופים לעת שנודע לו על הקמת המשרפות במחנה סוביבור הסמוכה לוולודבה, שם שורפים יהודים ר"ל, ובעת שגזר הצום אמרו לו מקורביו **'עס שמעקט מיט סכנת נפשות'!!** (הרי זה מריח סכנת נפשות...) ועל זה ענה מרן הקדוש **'על מנת כן, אהיה כרבי עקיבא וחבריו'** ולדאבון לב כל אכן כך היה, שהייתה מסירה כנגד מרן רש"ש ונעצר בבית האסורים, לאחר מכן הוליכוהו לעיירה טומשובקה הסמוכה לשם עבודה, ולאחר כמה ימים החזירוהו לעיר וולודאבה, ואמרו שאם יתנו כסף וזהב ותכשיטים אז ישחררוהו, אבל לאחר שהסכום נאסף ומסר לידם לא עמדו הרשעים בדבריהם, אלא דחפו את מרן לכיוון בית הקברות היהודי, ולאחר התנגדות מצדו נורה שם על פתח בית העלמין, **ומשיח ה' נלכד בשחיתותם**, הי"ד ודם עבדיו השפוך.

או אז עבר גיסו רבנו, שאיבד בינתיים גם את משפחתו, למחבוא אחר, וכשהחלו הליקוידציות (החיסולים) בגטו, ברח עם החסיד ר' **מוטל רייכמן** ז"ל אל היערות שבסביבה, כפי שהייתה דעת גיסו **הרבי הקדוש הי"ד**, אלא שלא הספיק לעשות כן בעצמו. וככה חיו והתקיימו ביערות, תוך סכנת נפשות מתמדת ושינוי מקומות מחבואיהם במשך כשתי שנים.

*

בזמן שהתקיימו ביערות, מסר את נפשו כ"ק רבנו על כל המצוות שיכלו לקיים, יחד עם שותפו ובן לווייתו הנאמן הרה"ח ר' **מוטל רייכמן** ז"ל, מחסידי ראדזין הוותיקים שבולודבה, שלו החזיק מרן טובה עד סוף ימיו על עזרתו העצומה בנס הצלתו. **'מלווה מלכה'** קיימו על **'בצל' (אָ ציבאַלע)**, **'סוכה'** חפרו

בתוך שוחה עמוקה ביער ואותה כיסו בענפי צמחיית יער למסתור משמש ומטר, ומחיות רעות ההולכות על שתיים... וצלחה מרובה מחמתה. אפילו כזית מצה נטלו עמם ליער, משיירי מצווה של מצה שנאפתה עוד בגטו, בימים של טרם עזיבתם ליערות (לקיים מה שנאמר **"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא..."**). את נפשם החיו, מלבד בגלדי בצלים ובתפוחי אדמה חיים שחטפו פה ושם בלילות חסרי ירח תוך סיכוני נפש וגוף בלתי פוסקים, בדברי תורה שנשתיירו באסמם עוד 'מן הימים הטובים', ובהם מצאו חיזוק ונוחם בכל עת מצוא.

*

באחת מן הפעמים שהיו ביער, הגיעו עד קרוב לסכנת נפשות מן הרעבון שתקפם, היה זה בזמן שהיה קצת קשר עם הסביבה, שלח מרן פתקה בכתב ידו לאחד ממכריו שם, בתחינה ובקשה שימכור לו ככר לחם, וכאשר אכלו מן הלחם אז אורו עיניהם.. אז אמר מרן לידידו ורעו ר' מוטל רייכמן ז"ל, הנה רש"י אומר בריש פרשת וירא, כי בשלשה מקומות מצינו **שהפת סועדת ליבו של אדם, בתורה בנביאים ובכתובים, בתורה דכתיב 'ואקחה פת לחם וסעדו לבכם'**.³⁴ וגו'. ואני אומר, שבעוד מקום מצינו שהפת סועדת ליבו של אדם, כאן ביער... (=הפתקה עם הבקשה על מכירת פת לחם, שרדה באופן נסי את המלחמה).

*

בעת ששוחרר **כ"ק מרן** זצ"ל, היה זה בחודש אב תש"ד, שאז כבשו הרוסים את כל האזור, בתחילה לא האמינו שאכן בא הקץ למלחמה, וחששו מלצאת ממקום מחבואם, לקח זמן עד ששוכנעו ונוכחו שאכן הגיע השחרור, ולאסירים נקרא דרור. וסיפרו שהיה אז חידוש מפליא לראות **יהודי עם זקן ופאות**, לפי שכל זמן היותם בגטו ואחר כך ביערות, לא נגע מרן בזקן ופאות שלו כלל, והסתכלו עליהם כמי שנפלו משמים!

*

בעת הראשונה חזר מרן לעיר **'וולודבה'**, ושם מצא קומץ קטן של יהודים. בתקופה הראשונה לא היה מסוגל כלל ללכת, לפי שנחלה על רגליו מרוב הישיבה הממושכת בעמק בור ודות ונעשו כמאובנות, וסיפר יהודי ששירת בצבא הרוסי שהרכיב אותו על כתפיו ממש, כי לא שייך היה שיציג כף רגלו

³⁴ בראשית יח, ה.

על הארץ, כך שכב שם במשך כמה שבועות. הבגדים שלו בלויים היו מרוב שימוש, שלא החליף כתונתו תקופה של קרוב לשנתיים.

סיפרה אחת הנשים ששהו במקום, שהועסקו בכיבוס מלבושיהם של הפליטים הגולים שהתקבצו לשם והיו צריכות לכבס בגדיהם, כי למרות שהייתו הממושכת של מרן בקרקע טחובה ואי החלפת כתונתו במשך חודשים רבים (כשנה וחצי), מכל מקום לא נראתה עליה אפילו כינה ('לאז') אחת! ויהי לנס. מאידך, גופו של רבנו ממולא היה בפצעים, ובשרו הכחוש נאכל באיזה מקומות, אולם מרן ז"ל התחזק והכריז בקול נחרץ: **"דארט ווי עס איז דאָ ביינער, וועט צוריק וואַקסען פֿלייש!"** (=במקום שיש עצמות, יתמלא גם בבשר...). וכך היה.

*

במשך הזמן הוזהרו על ידי הכוחות הרוסיים שנכחו במקום, כי שהייתו במקום של רבנו הינה בחזקת סכנה, מחמת הפורעים הפולניים והרוסיים שעדיין מסתובבים באזור, לכן עקרו משם והמשיכו מערבה, עד שהגיעו לעיר לודז'. בלודז' אירע שנתכבד רבנו בסידור קידושין לזוג ניצולים, אולם משהגיע למקום נוכח שיש שם תערובת, ומיאן להיכנס בהכריו של לא ייכנס לפני שלא יסדרו מחיצה כשרה, וכמובן שכך נעשה מיד.

*

לאחר שחזר רבנו ל**סוסנוביץ**, עיר רבנותו הקודמת של אביו הגאון הקדוש **רבי ישעיהו** הי"ד, שנהרג על קידוש השם, וראה שם את העזובה הגדולה השוררת בשטח הדת, ואת המחסור החמור בעזר לפליטים שהחלו לזרום מכל הסביבה, לקח רבנו את המושכות לידי ונרתם לפעולה בכל תחומי הסיוע והעזרה, כגון מקומות אש"ל, ייסוד בתי מטבח כשרים (את המטבח לבנות ניהלה האישה הצדקנית מרת **פרל טאוב** ע"ה, מקרובות משפחתו לפנים, מי שלימים הייתה ל**רבנית מגור**, כאשר נישאה בשנית עם מרן האדמו"ר הקדוש בעל **'בית ישראל'** מגור), וארגון שחיטה כשרה, כמו כן ייסוד מקווה טהרה, ובניין בית תלמוד תורה לנערים שיצאו מן הבונקרים או הגיעו מרוסיה.

כל הפעילות הקהילתית הזאת, התרכזה בבית אחד שברחוב טרגובה 12, אשר מלפנים שימש כבית מגורים של האדמו"ר הקדוש **רבי שלמה חנוך הכהן מראדומסק** זצ"ל הי"ד, שהתגורר בעיר סוסנובצה לפני המלחמה, ואשר נרצח על קידוש השם בוורשה עוד בשלהי שנת תש"א, יחד עם חתנו הגאון רבי **דוד משה הכהן רבינוביץ** הי"ד ראש ישיבות **"כתר תורה"** רדומסק

בפולין, שהיה דוד רבנו. לעצמו השאיר רבנו מינימום שטח מחייה, ולימים אף מסר את מיטתו ואת חדרו לשימוש זוג יהודים שהגיע מבוכרה.. כשהוא עצמו ישן על גבי ספסל עץ.

*

בינתיים הוכתר רבנו כרב העיר 'סוסנוביץ', שהתגוררו בה בזמן השיא כארבעת אלפים יהודים, רובם פליטים משלזיה ורוסיה ומשאר המחנות, כאשר העיר משמשת להם בעיקר כתחנת מעבר לארצות החופש. בית דין מיוחד הוקם להתרת עגונות, שגבה עדויות על המחנות, וסיפק עזר לשבורי לב שרצו להקים בית (=תשובה אחת בהלכה שנכתבה לפי בקשת רבנו מאותם הימים שרדה לפליטה, הכוללת תשובת הגאון החסיד רבי **אלקנה זוברמן**, רבה של 'יורדנוב' בגליציה ובעצמו מרבני שארית הפליטה, שנשאל מפי רבנו עד כמה ניתן לסמוך בהיתר עגונות על עדותם של מחללי שבת, שאלה מעשית מאוד לאותם הימים. התשובה נפסקה להיתר, והיא פורסמה לימים בקובץ תורני שיצא לאור באמריקה).

כמו כן עודד רבנו את שארית הפליטה בדברי ניחומים, ודחק בהם שיתחתנו שוב ויקימו משפחות, למרות כל מה שעבר עליהם, ואף הוא עצמו שימש מסדר קידושין בחתונות הפליטים. לימים סיפר רבנו, כי יום אחד שימש כמסדר קידושין בכשלושים חופות(!) שהתקיימו בעיר סוסנוביץ והסביבה. כאמור, מאות אנשים חבו לרבנו את שיקום חייהם עד לסוף ימיהם, כאשר היו מזכירים תמיד לצאצאיהם כי רבנו הוא ששימש עבורם כ'מסדר קידושין' בימים שאחרי.. (למעשה כבר בצאתו מן היערות, ואולי בהיותו עדיין שם, סידר רבנו קידושין לזוג שנקלע לאזור, שהבעל שימש כחייל בצבא הרוסי, והאישה ממוצא ראדזיני, כאשר 'עצי היער' שימשו להם כעדי קידושין..).

מלבד כל זאת העמיס רבנו על שכמו משימת הצלת נפשות של נערים יהודיים שהופקדו בימי עברה וזעם בידי משפחות של גויים, מידי הוריהם שנמסרו לטבח רח"ל, וגם כאלה שהופקדו במנזרים נוצריים ל"ע, ואחר כך הללו סרבו להשיבם לחיק העם היהודי, או שהתכחשו מכל וכל לעניין. רבנו לא שקט ולא נח, ובלוויית נאמנו, איש חי ורב פעלים הר"ר **שמחה רוטפלד** ז"ל, מפליטי גליציה לשעבר שעקר אחר כך ללידס שבאנגליה, עברו מבית לבית, תוך סיכון עצום, כאשר מרן מציג בכל מקום, בבתים וברכבות כאחת, את 'תעודת הפרטיון' שבידו.. ככה הם הספיקו לפדות ילדים בכמה תחבולות ואופנים כפי שרק יכלו. לעתים אף רתמו את השלטון והקהילה לכך, אף שלא תמיד הדבר עלה בידם.

על פעולות אלה ורבות אחרות, גזר רבנו שתיקה על עצמו עד לסוף ימיו, מבלי להשמיע אף רמיזה לכך, מלבד בביקורי אישים שהיו קשורים אל מאורעות התקופה. ומעשה שהיה באחת משנותיו המאוחרות, שהגיע לביתו יהודי ממכריו, שאימו עסקה אף היא בהצלת ילדים בימי הזעם, וביקש מרבנו פרטים אודות מעשי ההצלה הללו לשם חיבור ספרו, ולמען יעמדו ימים רבים, אבל רבנו השיבו באחת שאינו זוכר מאומה מאותם הימים, הכול פרח לו מן הזיכרון.. וסירב לדבר עמו.

כ"ק מרן זצ"ל כרבה של העיר סוסנוביץ בפולין (תש"ה-תש"ח)

מעשה באשה יהודי' מניצולות השואה, שחלתה בטיפוס ל"ע, ושכבה לבדה בעיר סוסנוביץ, איש לא העז להתקרב לפתחה מטעמים מובנים, היחיד שנכנס לבית והביא מזור לחולה, היה כמוכן רבנו... שטרח למענה במסירות נפש. היא הייתה מספרת על כך לצאצאיה הרבים עד לסוף ימיה, כאשר הימנה יצאו משפחות גדולות חסידים ת"ח ויראי ה'.

*

לצד כל פעילותו המסועפת של רבנו למען הכלל והפרט, שלא ידע רגע של מנוח, קיים בעצמו רבנו את הכתוב "**חכם לב ייקח מצוות**", כאשר ספרי קודש למאות ולאלפים שהתגוללו באשפתות מימי המלחמה ר"ל, במרתפי הבתים ובעליות הגג, כשחלקם נופל ביד גויי הארצות המבקשים להשליכם, רבנו לא נח ובמעט הכסף שבידו השקיע וקנה כל ספר שמצאה ידו לרכוש, לצורך העניין לא הביט אם זהו ספר ישן ועתיק או שמא ספר חדש, ספר יסוד או ספר מדף, בנושא הלכה או בחסידות, מחכמי אשכנז או מחכמי ספרד. באופן זה רכש רבנו כמויות של ספרים, לגודל אהבתו הידועה מעולם לספר, כאשר לצד חתימות הבעלים הקודמים מכל הדורות מתנוססת לה בסמוך חותמתו

של רבנו כ"אב"ד סוסנוביץ והגליל'. ספרים הללו, הרבה טרח ויגע בהם רבנו בעשר אצבעותיו למען שימורם, ודאגתו נתונה הייתה תמיד לשלומם, ובפרט בעת נדודיו על פני היבשות וארצות השונות, כשהם ארוזים בצורת קרטונים וארגזים ומטופלים בידי שליחיו השונים, כאשר חלק גדול מהם 'נעלם' כמובן בדרכים, ומוצא דרכו לבית אספנים פרטיים, או ברבות הימים למכירות פומביות.. רבנו לא נח ולא שקט בדאגתו לספריו, בהם ראה תמיד אוצר החשוב מכל, ומכתבים שלמים הקדיש לגורל ספריו. חלק נכבד מאלה היווה לימים הבסיס לספרייתו התורנית של מרן זצ"ל.

חברי מועצת הרבנים בפולין.
משמאל לימין: הרב דוד כהנא; הרב שלום טרייסטמן, סגן יו"ר;
הרב מנשה לברטוב; הרב עקיבא גרוס; הרב ישכר אנגלרד; הרב ליבס.

מרן בכינוס מועצת הרבנים בפולין (בתש"ו בערך), יושב השני מצד ימין

*

פעילותו של רבנו בעיר נמשכה ללא לאות, החל משלהי שנת תש"ה שאז הוכתר ברבנות סוסנוביץ, ועד לשלהי שנת תש"ח. בשנים הללו, חלפו מאות ואלפי יהודים דרך הערים סוסנוביץ בנדין והסביבה, חלק התעכבו בה יותר זמן וחלק פחות זמן, יש שבנו בה מחדש את ביתם בישראל ואף נולדו להם ילדים, אחרים רק עברו שם בדרכם החוצה. במשך הזמן עקרו אלפי יהודים לארצות החופש, בראשן ארץ ישראל וארצות הברית של אמריקה, הקהילה המקומית הלכה והתדלדלה, אבל רבנו ניצב על עמדו מבלי לדאוג לעתידו בעצמו ובלי לעשות לביתו, כל עוד ניתן היה לסייע בידי המיעוט היהודי ההולך ומצטמצם.

בינתיים הגיעו קריאות אל רבנו מכיוון שארית הפליטה שבעיר ניו יורק שבאמריקה, ובהם רבים מתושבי העיר סוסנוביץ שהקדימו לבוא לשם, על מנת שיפקוד את עירם ויקבע בקרבם את מקום מושבו, בהקימם לו בית כנסת וקהילה. רק לקראת סוף שנת תש"ח, בעת שהקהילה נותרת בקושי עם יהודים, ומאידך השלטון הקומוניסטי הולך ואוכף עצמו על שארית הפליטה, הבין רבנו שהגיע הזמן לארוז. ואכן, בסוף חודש אב תש"ח נוסע רבנו עם שארית חפציו למדינת צרפת, שם התגורר במשך כשבועיים בעיירה 'הנוביל' ליד פאריז, מקום שם התרכז קהל חשוב משארית הפליטה ובהם אנשים מקרב תושבי עירו לשעבר, ומשם הפליג באווירון לעבר חופי ארצות הברית של אמריקה, שם החל רבנו למצוא את מקומו במשך השנים הבאות.

בארצות הברית של אותם הימים, הצטרף רבנו לארגון רבנים פליטי אירופה, שפעל בעיר ניו יורק בתקופה זו, כמו כן הוציא לאור כמה מספרי בית אבותיו הקדושים, וביניהם ספר **'הגדה של פסח'** עם פירושי **'תפארת שלמה'** לזקנו הגאון הקדוש מראדומסק, ופירוש **'שפת אמת'** להגה"ק מגור. כן הוציא רבנו לאור מחדש הספר הקדוש **'תפארת שלמה'** על המועדים, ספרים אלה חסרו ואזלו לגמרי מן השוק לרגל חורבן העולם, ובאמצעות הוצאתם לאור בשנית החזיר רבנו ספרים קדושים אלו לארון הספרים היהודי, והגישם לעולם התורה, ההולך ונבנה מחדש בארצות מבטחים.

*

בשנת **תשי"ב**, בראש חודש סיוון, נפתח פרק חדש בחיי **אדמו"ר מרן זצ"ל**, וכמובן בחיי קהל עדת אנשי שלומנו חסידי ראדזין די בכל אתר ואתר, לעת שכ"ק מרן עלה לראשונה לחונן את עפר ארץ הקודש, כאשר השמחה בקרב אנ"ש מרקיעה שחקים, לאחר הכורת שעלה על חסידות זו בימי השואה האיומה רח"ל, שבה נכרתו רוב מניין ורוב בניין של חסידות מפוארת ומיוחסת זו, שמנתה קהל אלפים חסידים תלמידי חכמים ואנשי מעשה, משמנה ומסלתה של יהדות פולין, ובראשם משיח ה' נלכד בשחיתותם ה"ה **מרן כ"ק הגאון הקדוש רבנו שמואל שלמה זצוק"ל הי"ד**, בשנת תש"ב, ומני אז לא מצאו החסידים נוחם בהישארם כצאן בלי רועה, בו בזמן שעדות אחרות החלו להשתקם ולהתכונן מחדש, בארץ ישראל או בחוץ לארץ. ואף כי בשנת תשי"ב התכנסו שרידים מאנ"ש ולאחר ניסויים אינספור צבעו ציציות תכלת לראשונה מאז המלחמה, אולם הייתה מלאכתם רפויה בידם, לאחר שבהעדר מסורת, ובפרט בהעדר **'איש על העדה'** לא היה מי שיכוונם וידריכם למטרה.

בחלוף השנים גברה ההכרה בין שרידי חסידי ראדזין בארץ הקודש, כי אי אפשר למצב הדברים להימשך כך, ועל כן ביומא דהילולא של כ"ק מרן רבנו שמואל שלמה הי"ד, ביום ערב ר"ח סיוון תשי"ג, התקהלו והתכנסו מאות מאנשי שלומנו, בהם גם שרידים ישישים שהספיקו עוד לראות את פני כ"ק מרן הגאון הקדוש בעל "אורחות חיים" זי"ע, והכתירו את כ"ק רבנו אדמו"ר רבנו אברהם ישכר זצוק"ל, חתנא דבי נשיאה, כאלוף לראשם וכממשיך שושלת הקודש 'איזביצא ראדזין', והימנו יתד ופינה להמשך החסידות הקדושה בימינו, תחת הנהגת בנו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, עד כי יבוא ינון.

כ"ק מרן זצוק"ל בחופת ב"א הג"ר ישעיה פרנקל שליט"א (מימין)

מצד שמאל של רבנו עומד המחותן כ"ק מרן האדמו"ר מסטריקוב זצוק"ל

בקצה עומד כ"ק מרן האדמו"ר רבי מאיר'ל מאמשינוב זצוק"ל

דמות פלאים משיירי כנסת הגדולה

קווי הוד מדמותו הרוממה של כקש"ת האדמו"ר מראדזין הרה"צ רבי **אברהם ישכר אנגלארד** זצוק"ל. אוד מוצל מגיא ההריגה, אשר כל ימיו חי את תפארת העבר, שאותה ביקש להנחיל לדור הזה. פרקים ממסכת חייו. **במלאות עשרים שנה להסתלקותו**

נכתב בידי הרב **אהרן סורסקי** הי"ו (עם הוספות)

דמות פלאים עילאית נעלמה מאופק חיינו, עם הסתלקותו בחול המועד סוכות תשס"ו של זקן האדמו"רים הרבי מראדזין זצוק"ל, גאון וצדיק מיחידי סגולה שנתברך משמים באריכות ימים מופלגת, ובכמעט מאה שנות חייו גישר על פני דורות שלימים, עד שהזכיר את דיוקנאות הזוהר של צדיקי פולין בתקופות קודמות.

מצד יחוסו המשפחתי היה הרבי ר' **אברהם ישכר** זצוק"ל נצר לאדמו"רים מקרימילוב ורדומסק, נולד בשנת תרס"ח לאביו הגאון הקדוש רבי **ישעיהו אנגלארד** הי"ד, רב קהילות הקודש מונדזיוב וסוסנובצה, שהיה חתנו של האדמו"ר הישיש מקרימילוב רבי **נתן נחום הכהן רבינוביץ** זצוק"ל, והוא בנו של האדמו"ר בעל "**חסד לאברהם**" מראדומסק זצוק"ל, בן אבי השושלת הרדומסקאית הגה"ק בעל "**תפארת שלמה**" זי"ע.

האב, הרה"ג רבי **ישעיהו אנגלארד** הי"ד, היה אחד האישים המכובדים ביותר בעולם הרבנות של פולין, חוטר מרום היחס: נין ונכד לגאון רבי **יצחק מייזלש** זצ"ל בעל מחבר ספר "**חוסן ישועות**" ורבה של קמניץ ושטיקוטשין, אבי הגאון המפורסם רבי **דוב בעריש מייזלש**, רבה המהולל של וורשה, והם מצאצאי הש"ך למעלה בקודש, עד רש"י ועד לדוד מלך ישראל. ביתו תל תלפיות ליהודי הקהילות ששימש בהן כרועה רוחני, תלמידי חכמים חסידים ופשוטי 'עמך'. במיוחד נתעלה במעלות קדושים וטהורים בתקופת השואה, כאשר ראש היודנראט' בסוסנוביץ רצה להוציאו מהקרונ של המיועדים לגירוש לאושוויץ, אך מכיוון שאמורים היו לקחת יהודי אחר במקומו, סרב רבי ישעיהו להינצל והלך בדעה צלולה אל העקידה.

הסב, האדמו"ר הרה"צ רבי **נתן נחום הכהן** זצוק"ל מקרימילוב, נחשב בימיו כזקן אדמו"רי פולין – אם כי לא בשנים, הרי באורך התקופה שבה ניהל את עדתו הקדושה – קרוב ליובל שנים, היה נערץ מכל שבטי ישראל בגין צדקותו, גדולתו בתורה ובעבודת השם, שיפעת מעשיו המבורכים ואהבתו לישראל שקרנה מפניו בכל שבעת גווני החן. בהיכלו נתגבשה אסכולה חסידית מיוחדת במינה. מחד גיסא חדרו בקרימילוב לעומק ותבעו מכל חסיד התמכרות ללא שיור לתורה ולעבודת שמים, התקדשות והיטהרות בשיא המדרגה, עד כלות. מאידך גיסא התייחסו ברוב לב כלפי היהודים הפשוטים, יהודים מכל ימות השנה, אליהם האיר הרבי פניו

בקרבה מלבבת, הרעיף על ראשם שפעים של אהבה וחמלה, חיזק ועודד אותם באמונה פשוטה והאציל להם מברכותיו. בדרך זו קירב מאות יהודים שהתרחקו ל"ע ממעיינות היהדות והחזירים והכניסם שוב תחת כנפי השכינה. נוסף לכך הקים ישיבה גבוהה לבחורי חמד בשם "חסד לאברהם" העיר זביירצ'ה על שם אביו הקדוש הרבי מרדומסק.

האדמו"ר רבי **אברהם ישכר** זצוק"ל התחנך בשחר ימיו על ברכי אביו וזקנו הרבי מקרימילוב, שחיבבו ואהבו כנכדו בכורו ואהוב נפשו עד לאחת. בו זמנית שקד על דלתות התורה והתעלה במעלותיה בהדרכת דודו הגאון המפורסם רבי **דוד משה הכהן רבינוביץ** זצ"ל הי"ד, ראש ישיבות "**כתר תורה**" מראדומסק שייסדן חותנו הקדוש האדמו"ר רבי **שלמה חנוך הכהן מראדומסק** זצוק"ל הי"ד. גאון מובהק זה טיפח את כישרונותיו של רבי אברהם ישכר והכניסו בטרקלין הלומדות, עד שהבשילה אישיותו כדי שיעור קומה של תלמיד חכם ועילוי.

משהגיע לפרקו, והא אך בחור בן ט"ז שנה, בחר בו כחתן האדמו"ר המפורסם מראדזין הרה"ק רבי **מרדכי יוסף אלעזר ליינר** זצוק"ל שנודע לאחר פטירתו על שם ספרו הקדוש כבעל "**תפארת יוסף**", מי שהיה בנו של שר התורה הגאון האדיר שכל רו לא אניס ליה, מרן רבי **גרשון חנוך העניך זצוק"ל מראדזין** בעל "**סדרי טהרות**" ומחדש מצוות התכלת בימינו, מגוע איזביצא. בעל "**תפארת יוסף**" נחשב כאחד מאדירי התורה והחסידות שבדורו, ומראשי קברניטי האומה בפולין שבין שתי מלחמות העולם, מראשי גולת אריאל, הרבי מראדזין בחן את הבחור הצעיר ושח עמו בלימוד במשך לילה שלם, בנוכחות ידידו ורעו להנהגת היהדות הרבי מסוקולוב, עד שיצא הימנו בהתפעלות ובחר בו לחתן.

מני אז נקשר שמו של הרבי בחסידות ראדזין, ונמנה על נושאי דגלה תחת הנהגת גיסו האדמו"ר הצעיר הגאון הקדוש מראדזין רבי **שמואל שלמה ליינר** זצוק"ל, מי שלימים כיהן תחת אביו כאדמו"ר מראדזין, בשעה שרבי אברהם ישכר גיסו משמש כיד ימינו ונשיא ישיבות "**סוד ישרים**" בערים השונות שייסדן האדמו"ר רבי **שמואל שלמה** זצוק"ל, שלמרות צעירותו נודע בשמו כגאון תורני ראשון במעלה שריבה וקיבץ חיילים לתורה ולתעודה, עד לפרוץ המלחמה הנוראה. בשנים הללו נודע רבי אברהם ישכר בתור 'משנה למלך' וחתנא דבי נשיאה, וכידו הארוכה של גיסו האדמו"ר זצוק"ל, וכל רואיו הכירו כי עדין לגדולות, שמו הטוב הלך לפניו כגדול בתורה ובחסידות והועידוהו לרבנות בקהילות חשובות, אך לא אסתייעא מילתא.

בימי עברה וזעם, כאשר הקלגסים הנאצים ימ"ש השתוללו בחוצות ערי פולין, ברח האדמו"ר רבי **שמואל שלמה** זצוק"ל לעיר וולודאבה, פיזר את רוב הישיבה ונטל עמו את גיסו רבי אברהם ישכר, שידו לא משה מתוך ידו עד יומו האחרון. הרבי מראדזין היה סבור למן היום הראשון של המלחמה כי יעדם של הגרמנים הינו להשמיד ולהרוג ולאבד, וכי כל התחבולות השונות שנקטו בהם לשלוח יהודים לפלוגות 'עבודה' כביכול ולהירשם למזון, אינן אלא טקטיקות להרדמת הציבור, אי

לכך אחזו כי על הציבור היהודי להתנגד ולא להתפתות להצעות השונות, וכן לא להירשם לעבודה. כן היה סבור שיש לברוח ליערות ומי שיכול יחזיק בנשק, אלא שלא היה לו שומע. בעת צרה רחמנא ליצלן נתפס הרבי בהלשנה והוסגר לידי הגסטאפו, אשר לאחר כמה ימי מאסר רצחוהו נפש ליד בית החיים בוולודאבה. הי"ד. כך עלה הכורת על הנצר האחרון משושלת אדמו"רי ראדזין בפולניה, היה זה בעיצומו של יום שבת קודש, ערב ראש חודש סיוון תש"ב, זאת לאחר צום שלושה ימים ושלושה לילות שהוכרו ע"י האדמו"ר למשמע הבשורות הקשות על שריפת יהודים ל"ע במחנה סוביבור הסמוכה לוולודאבה, דבר שהסעיר את רוחו עד לאחת.

מי שהיה לגיסו ויד ימינו של האדמו"ר, **רבי אברהם ישכר**, אחזו בדרך הרבי והצליח להימלט יחד עם חסיד ראדזין בשם רבי **מוטל רייכמן** ז"ל ליערות לובלין, שם הצטרפו לתקופה מסוימת אל הפרטיזנים היהודים שקבוצתם פעלה ביערות אלה, ובהמשך נדדו ביערות לבדם והסתתרו באסם תבואה תוך סיכון עצום עד לגמר המלחמה, ונסי ניסים נעשו להם. כך שרדו בחסדי שמים את המלחמה מבלי משפחותיהם, והייתה להם נפשם לשלל, תוך שמירה על צלמם היהודי, נדיר בפולין.

לימים, לאחר כהונה בת שנים מספר ברבנות העיר סוסנוביץ, מקום כהונת אביו הגאון רבי ישעיהו זצוק"ל שנהרג אף הוא על קידוש השם, נתגלגל הרבי לאמריקה, ומשם נקרא לעלות לארץ הקודש, לאחר שנודע דבר הצלתו הניסית וכי ממשפחת האדמו"ר הי"ד לא שרד איש, או אז החליטו החסידים השרידים בארץ הקודש להכתיר את הרב מסוסנוביץ כאלוף לראשם ולממשיך שושלת הקודש של איזביצא-ראדזין. רמזים שונים שנשמעו בשעתם מפי האדמו"ר רבי **שמואל שלמה**, גיסו, בימי המלחמה, חיזקו את החלטתם זו.

כאמור, לאחר השואה האיומה שהשמידה בין השאר את אלפי חסידי ראדזין בערי ועיירות פולין, עדה מובחרת מסולתה ומשמנה של יהדות פולין, תלמידי חכמים ואנשי מעשה, נקרא הרב רבי אברהם ישכר, שנודע מאז בשמו הטוב כרבה של העיר סוסנוביץ, שבה פעל גדולות ונצורות בין הפליטים היהודים שזרמו לשטחה. בימים גורליים אלה, בשנת תשי"ג, נקרא רבי אברהם ישכר לדגל ההנהגה של עדת חסידי ראדזין בארץ הקודש, כדי לרפא את מזבח ה' ההרוס ולהעמיד בחזרה יסודותיו. או אז נתגלה הרבי בכל הדר אישיותו, כחוליה נאמנה ותואמת להפליא בשרשרת הזהב של צדיקי שושלת זו, שהיו כידוע אישי סגולה מקוריים ביותר, וכל דור פילס לעצמו דרך משלו, כאשר הבן לא היה דומה באופיו ובצורת הנהגתו לאביו, הנכד לא חיקה את הסב ואת מנהגיו, אלא כל אחד משרשרת הקודש זו חצב הישר מן השיתין – ובנקודה זו היה הדמיון ביניהם דווקא המכנה המשותף כביכול.

דור דור ודורשיו

כזאת הייתה דרכם של גדולי וצדיקי בית איזביצא-ראדזין. אבי השושלת ומייסדה, הרה"ק רבי **מרדכי יוסף** זצוק"ל בעל "**מי השלוח**" מאיזביצא, עשה את דרכו בסופה

ובסערה, כאשר בתור תלמיד בית פשיסחא שהסתופף בצל הרבי ר' בונם מפשיסחא, והמשיך להסתופף אצל תלמידו הגדול הרה"ק מקאצק, פרש לימים מבית קאצק בשל סיבות עלומות, וייסד באופן בלתי שיגרתי אסכולה עיונית חדשה בחסידות נוסח פולין, שנודעה כ"שיטת איזביצא". לעומת אביו הרי הבן, הרה"ק רבי יעקב מאיזביצא, ממלא מקומו של אביו ובעל "בית יעקב", היה בעל מזג רך ונוח, כשלאחר כמה שנים בהנהגה, העתיק את משכן חצרו מעיר איזביצא לראדזין, והחל מימיו נודעה חסידות זו בשם 'חסידות ראדזין'. הוא ניהל את העדה בשובה ונחת, עד שהרחיב והעשיר את היריעה הרעיונית שהתחילה באיזביצא תחת הנהגת אביו הגדול, וכפי שאפשר להיווכח בספרו הגדול "בית יעקב" על התורה, שנדפס בארבעה כרכים גדולים, ספר עמוק ורחב הנחשב בעיני החסידים כ"שיר השירים" של חסידות איזביצא ראדזין. הרבי בעל "בית יעקב" נפטר בשנת תרל"ח.

לאחריו בא דור הנכד הגדול, בנו של ה'בית יעקב', הוא הגאון האדיר והקדוש רבי גרשון חנוך העניך מראדזין, שנודע על שם ספרו הענק "סדרי טהרות" ועל שם תגליתו המרעישה של מציאת התכלת בציצית בתור "בעל התכלת". האדמו"ר רבי גרשון חנוך, לצד גאונותו העצומה, נודע כ'הר געש': דרך חייו רצופה הייתה במאבקים ובפולמוס מתמשך עם גדולי תקופתו, אם מסביב לחידוש מצוות תכלת בציצית על ידו, ואם בנוגע לחיבורו הגדול והנפלא 'סדרי טהרות' על מסכתות הש"ס מסדר טהרות, שאסף מכל מקורות חז"ל בבלי וירושלמי ועוד וסידר עליהם כדמות גמרא, לאחר שעל סדר זה לא נשתייר בידינו 'גמרא' מידי האמוראים, רק גמרות מפורזות לאורך הש"ס, הרבי אספם וסידרם כדמות גמרא עם פירושים, והספר הסעיר את כל העולם התורני בהעותו ובמעופו הכביר, שגם זכה להסכמות נלהבות מגדולי וגאוני הדור. כמו כן חיבר האדמו"ר רבי גרשון חנוך העניך את ספריו 'תפארת החנוכי' על הזוהר, 'סוד ישרים' על התורה ועל המועדים, וספר 'אורחות חיים' על צוואת התנא רבי אליעזר הגדול, ספר גאוני עם פירוש ומראי מקומות מכל רחבי הש"ס שנתחבר במשך שנים עשר יום במהלך חקירה שנוהלה כנגד הרבי ששונאיו טפלו עליו האשמות שווא והופרע מסדרי לימודיו הקבועים, באותם ימים חיבר את חיבורו הבלול בכל מקצועות התורה שהוציאו לאור סמוך לפטירתו בשנת תרנ"א, ואשר הוציא לו מוניטין בפי חסידיו כשנודע אצלם לדורות על שם ספרו זה בתור 'בעל אורחות חיים'.

בימיו התנהלה החסידות שוב בסופה ובסערה, כאשר התנהלו מלחמות סוערות סביב חידוש מצוות התכלת בציצית אשר חידש בגאונותו ובמעופו הכביר האדמו"ר, כשרבים בדור ההוא התנגדו לכך. וכפי שהגדיר האדמו"ר במאמרו 'עושה חדשות' – בעל מלחמות', היינו מי שברצונו לעשות 'חדשות' אפילו בפן החיובי והמקודש, עליו להיות נכון גם ל'מלחמות'. ואכן לא נרתע האדמו"ר מכך לפי דרכו בקודש.

אך מכבשי דרחמנא לא נקצבו לו לאדמו"ר רבי גרשון העניך שנים מרובות בספר החיים. בגיל נ"ב שנה כשמואל הרמתי, נתבקש הרבי 'בעל התכלת' למתיבתא

דרקיעא, ואז עלה על כיסאו בנו יחידו האדמו"ר **רבי מרדכי יוסף אלעזר** זצוק"ל, שנודע לימים כבעל "**תפארת יוסף**". האדמו"ר רבי מרדכי יוסף אף הוא נהג בפרט זה כאביו הגדול, אשר לא חיקה כאמור את אביו הקדוש בעל 'בית יעקב', והנהגתו את העדה הצטיינה במתינות ובסבלנות ובהארת פנים לכל אחד משוחרי פתחו. בימיו ידעה החסידות שוב שלווה ופריחה. את דרכו סלל בשובה ונחת, מלא בסבלנות ובחמלה, קירב כל מי שבא עמו במגע מבלי לוותר כמלוא הנימה מן השיטה הראדזינית, המלאה בעמקות ובתביעה ללימוד התורה, בהעמקה בפנימיות התורה ובשמירת אורחות החסידות.

ל"ח שנים ניהל ופרנס האדמו"ר רבי מרדכי יוסף אלעזר את עדתו הקדושה על מי מנוחות, כאשר בנוסף לכך העמיס על שכמו את דאגת הכלל ושימש כאחד מפרנסיה הראשיים של יהדות פולין המעטירה בין שתי מלחמות העולם, וכאחד מראשי מייסדי 'אגודת ישראל' ו'אגודת הרבנים' שבפולניה. דבר בענייני הציבור החרדי בפולין לא נעשה בלי שיתופו, וביתו בוורשה הפך לבית וועד לחכמים ולתל תלפיות שהכול פונים אליו ומתייעצים עמו, לפי ששמו נודע במרחקים כאחד המנהיגים החכמים והפיקחים שבדור. הוא דגל אמנם בשיטת אביו הגדול בנוגע ל'תכלת בציצית' ושאר העניינים, ועסק בהפצת ספריו הגדולים 'סדרי טהרות' 'סוד ישרים' ועוד, אלא שעשה כל זאת בדרך האופיינית לו, בסבלנות ובאדיבות ללא גבול. בימיו נתרבה מאוד מספרם של חסידי ראדזין, שהיו קשורים אליו בלב ונפש ושתו בצמא את דברי קדשו, בהיותו נודע כאחד מגדולי התורה שבדור. "תפארת יוסף" זה שם ספרו שיצא לאור לאחר הסתלקותו בידי אחד מתלמידיו המובהקים ומעתיק שמועתו, שם הכולל רמוז לימי התפארת של החסידות בדורו. ספר המצטיין בנועם ובאמרי חכמה מעמיקים, שזורים בחן ובתפארת.

כשהגיעה יריעת חייו של האדמו"ר **רבי מרדכי יוסף אלעזר** אל קיצה, ביום כ"ו שבט תרפ"ט, החלה שוב תקופה חדשה בחסידות זו, עם עלותו על כיסא האדמו"רות של הרבי הצעיר, אחרון האדמו"רים בפולניה, הגאון הקדוש הצעיר **רבי שמואל שלמה ליינר** הי"ד. אף הוא לא היה דומה לאביו הרבי בסגנונו, כי אם יותר אל סבו הגדול האדמו"ר '**בעל התכלת**' בעל המזג הסוער, וחריפותו שיצאו לה מוניטין ברחבי פולין החסידית האביעה חותם על פני חסידות ראדזין בימי מנהיגותו הקצרים, עד לחורבן בית ישראל באירופה. זרק מרה בתלמידים ובחסידים, ולא וויתר כהוא זה מן השאיפות לגדולות. הרחיק כל מי שסטה בדרכו מן כללי החסידות. הוא שאף להחזיר את עטרת איזביצא ליושנה. כאות להנהגה תקיפה שימשו ביקוריו התכופים והמפתיעים בערים ועיירות שבהן התקיים 'שטיבל' ראדזיני, כמי שמבקש להכיר מקרוב את מצבם הרוחני של אנשי שלומו, כשהכיר בסטייה כלשהי אף סגר שטיבל על מנעול ובריח. זאת בד בבד עם הנהגתו במידת הרחמים שפיזר כל מעותיו לצדקה וחסד.

גול הכותרת של פעילותו של הרבי הייתה ייסוד הישיבה "סוד ישרים" בראדזין, עם חמשה סניפים בערים הסמוכות שבמחוז לובלין, אשר בהשראתו ובהכוונתו גדלו והתפתחו לבתי יוצר מצוינים למאות תלמידים ששקדו בתורה מתוך יראת שמים צרופה. יד ביד אתו משך גם גיסו האדמו"ר לעתיד רבי אברהם ישכר בעול ההנהגה של הישיבה, אולם כשפרצה מלחמת העולם השנייה פיזר הרבי את הישיבה, ושיכן במבנים שלה המוני פליטים יהודיים שגורשו ונסו מפולין המערבית לרגל המלחמה. גם את מעונו הפרטי הפך לשמש מקלט עבור האומללים, שמילאו את החדרים, והרבי במו ידיו עומד עליהם לשרתם כשהוא משמיע לכל אחד איזו מלה טובה. בצוק העיתים נאלץ הרבי עם משפחתו לנטוש את ראדזין עירו ועבר למקום מבטחים יחסית בגטו וולודאבה שעל שפת נהר הבוג, כמה הרעיש עולמות והתכוון לפעולה נועזת כנגד הגרמנים ימ"ש ולבריחה אל היער, אך מכבשי דרחמנא נלכד בידי המרצחים וקידש שם שמים כשהוציאוהו להריגה בפתח בית העלמין היהודי המקומי ביום שבת קודש ער"ח סיוון תש"ב, כשם שחי בסערה כך עלתה נשמתו הטהורה בסערה השמימה, מתוך פעולותיו הנועזות להצלת אחיו היהודים מטבח.

גיסו של האדמו"ר הקדוש רבי שמואל שלמה, הרב רבי **אברהם ישכר** זצוק"ל שהוכתר אחרי השואה על ידי שרידי חסידי בית ראדזין לממשיך השושלת, הושפע רבות מימי חורפו מחותנו הגדול האדמו"ר בעל "**תפארת יוסף**" זצוק"ל מראדזין, ודבק בדרכיו. בשיחה שהושמעה לפני 45 שנה ביומא דהילולא של האדמו"ר רבי **מרדכי יוסף** זצוק"ל, הצביע הרבי על כך שלמרות כל המשקעים שנותרו מדורות עברו בימי הפולמוס והמריבה בעניין 'התכלת' ושאר עניינים, הרי בתקופת ההנהגה של חותנו הגדול עשה כפי יכולתו להשכין שלום אחווה ורעות בקרב יראי ה' והיה שרוי באהבה יתירה עם כל גדולי ישראל בדורו כאלו לא ארע דבר מעולם. אף הזכיר בהקשר לכך את דברי זקנו הגה"ק בעל "**תפארת שלמה**" מרדומסק זי"ע בפסוק "**ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אחיו**" תיבת "בהתוודע" מתפרשת מלשון חיבור כמו "והאדם ידע", היינו אף איש לא עמד במדרגה נשגבה כזו כפי שהראה יוסף הצדיק בעת שהתחבר מחדש עם אחיו לאחר כל מה שעבר ביניהם.. באופן רגיל אחרי כשיריבים מתפייסים עדיין נשארת בלב איזו טינה, ואף אם לא מכל מקום האהבה אינה חוזרת למקומה הראשון. אבל יוסף הצדיק התעלה כל כך עד שאחרי מה שעוללו לו אחיו '**התוודע**' והתחבר אל אחיו כאלו לא היה דבר. במידה זו, הוסיף הרבי, הצטיין להפליא חותני הקדוש בעל "**תפארת יוסף**" זי"ע – והוא גופו, האדמו"ר רבי **אברהם ישכר** זצוק"ל שימש גם כן מעין בבואה להתנהגות כזאת. דרכיו דרכי נועם, כאשר קווים הבולטים באופיו והליכותיו היו השלום שהקביל פני נפש בישראל.

מרגלא בפומיה:

'כתוב "**כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל**", ופירש רש"י 'אמירה' בלשון רכה, ולבני ישראל תדבר דברים קשים כגידים. לולא דמסתפינא הייתי אומר, ששתי

הבחינות שייכות הן באותו האדם בעצמו, יש תקופה שיכולים לדבר אליו דברים הקשים כגידיים, ויש מצבים שאי אפשר לפנות אליו כי אם בלשון רכה, וכמו באדם הפרטי כך גם במישור הציבורי שריר וקיים הכלל הזה. לא כל מה שיכולים לדבר בדור הקודם אפשר להשמיע היום, ואם כי בוודאי התורה לא משתנה והדרישות נשארות בעינן, אבל צורת הדברים וסגנונם האידנא אכן בהחלט השתנו, כיום הזה אין לנו כי אם אמירה בלשון רכה בבחינת **'כה תאמרו לבית יעקב'**.

בסבלנות אין קץ התייחס האדמו"ר לכל יהודי באשר הוא, סבלנותו המופלגת הייתה מהולה באמונה שהאמין בכל נפש מישראל, בניצוץ הקדוש המהבהב בפנימיותו "כבר הבטיחנו הקב"ה בתורה הקדושה שלא יודח ממנו נדח" כמאמר **"אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחך"**. למול עיניו האירו דברי קדשו של בעל **"בית יעקב"** מאיזוביצא, השני בשושלת הקודש, על דברי הפסוק "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור" – "דשן שהוצא אל מוץ למחנה, אל מקום טהור למה?? הוי אומר, רמו גדול רמוזה לנו כאן התורה הקדושה, גם פסולת של בני ישראל לא תלך לאיבוד, גם לה יש תקווה ותוחלת לחזור אל מקור מחצבתה..." (**'בית יעקב'**, פ' צו).

גם כי אלך בגיא צלמות

עד סוף ימיו חי האדמו"ר זצוק"ל את מוראות השואה, שבערו כאש בעצמותיו. שנים שלימות היה לכוך במלקחי הנאצים ימ"ש, ולא פעם אחת ראה את המוות מול עיניו, אך משמים רחמוהו ומלאכי מרום שמרו עליו בכל צעד ושעל. ניסי ניסים התרחשו עמו.

בתקופה הראשונה של ימי הזוועות היה צמוד אל גיסו האדמו"ר רבי **שמואל שלמה** הי"ד, יחד עמו נדד מראדזין לגטו וולודאבה, ועמד לצדו כאשר הכריז על תענית שלושה ימים רצופים, והתענה בכל אשר התענה. האדמו"ר רש"ש נלכד כידוע בשחיתותם בעודנו בוולודאבה, והומת על קידוש השם. רבי **אברהם ישכר** זצוק"ל הסתתר מעיני הצוררים עם בני ביתו באותה עיר בבונקר תת קרקעי. אך הנה גילו הרוצחים את המסתור ופקדו על כל יושביו לצאת החוצה והרגום ביריות. היחיד שלא יצא היה הרבי שטען כי אסור להסגיר את עצמו בידי מבקשי נפשו, ועל אף הרימונים שהשליכו לתוך הבונקר כדי להפציצו שרד בחיים בניסים. עכשיו נשאר ערירי וגלמוד, אך כדוד המלך ע"ה בשעת צרתו בצקלג, התחזק בה' אלוקיו.

יחד עם עמיתו ר' **מוטל רייכמן** ז"ל, מחסידי ראדזין, נמלטו שניהם אך היערות שבסביבה והסתתרו במחבואים שונים קרוב לשתי שנים. פעם אחר פעם דלקו הגרמנים אחריהם וכמעט שנתפסו, אולם יד ההשגחה העליונה סוככה עליהם בדרך מופלאה שלא כדרך הטבע. עוד נשמתו בו פרנס את עצמו ואת ידידו במזון רוחני שהשתמר באסמי רוחו מן הזמנים הטובים. בקושי רב פרנס את גוו בקמצוצי מאכל כשר שהודמנו לידו. בחירוף נפש הוא נזהר כל הימים בקלה כבחמורה. אפילו על

קוצו של יוד לא וויתר. גם לא על 'מלווה מלכה' במוצאי שבתות ועל 'כזית מצה' בליל פסח או על ישיבה בסוכה מאולתרת שחפרו באדמת היער וכיסוה בענפי עצים בבחינת "וסוכה תהיה לצל יומם" שצלתה מרובה.. בצלא דמהימנותא בחג האסיף. החפירות והשוחות ביער היו לו בתי מצודות, פעמים שמשו כמקדשי מעט לתפילה ולתורה, פעמים כמחבוא מפני כלבי צייד מהלכי על שתיים, ואפילו מתגרת ידם של פרטיונים ערלים ו'שקצים' מזרע עמלק.

להחיות עם רב לפליטה גדולה

וכאשר הגיע סוף כל סוף הקץ למלחמה ויצאו מן היער, התפלאו כל רואיו לפגוש פתאום יהודי עטור זקן ופאות, שכן שמר מכל משמר על צורתו היהודית בשלימות. גם את לבושו החסידי לא שינה (אם כי לפעמים לעת הצורך התעטף מעל בגדיו במלבושי איכרים) ויהי בעיניהם כדמות על אנושית שנחתה לפתע מעולם אחר.

הוא הגיע לראשונה לראדזין, בה נודע לו על היקף הזוועות והחורבן במלוא אימתנותו, וכי לא שרד מבית הצדיקים וגם לא ממשפחת בית אבותיו. הוא חיפש אחרי כתבי היד הרבים ממורשת האדמו"רים הקדושים מראדזין, אך למגינת ליבו לא מצא כל מאומה. חש רבי אברהם ישכר כי האדמה בוערת מתחת לרגליו, אף הוזהר על ידי קצינים רוסיים שחזותו היהודית עלולה להיות לו לרועץ, כי הסביבה שורצת גויים אנטישמיים שונאי ישראל. יצא אפוא, לנדוד מעיר אחת לשנייה, כאשר במשך החודשים שחלפו הסתיימה סוף כל סוף מלחמת העולם ואדמות פולין שוחררו אף בחזית המערבית. כל זאת עד שהגיע **לסוסנוביץ**, עיר רבנותו לשעבר של אביו הקדוש רבי ישעיה הי"ד, שנרצח אף הוא על קידוש השם באושוויץ בשנת תש"ב, באחד המשלוחים הראשונים שיצאו מן העיר סוסנוביץ אל גיא ההריגה.

העיר **'סוסנוביץ'** הפכה באותם הימים למין תחנת מעבר של אלפי הפליטים היהודיים, שרידי חרב בדרכם אל ארצות החופש, והתעכב בה. למרות שברון ליבו הרב, שראה באובדן משפחתו ומולדתו, התחזק רבי אברהם ישכר והחל לפעול גדולות ונצורות לישע האומללים. שם התחיל לפעול כמרא דאתרא, הקים בית דין לענייני עגונות, סידר קידושין וחופות, הקים מקוואות, והשיג תמיכה כספית ומצרכי מזון כדי לחלק בין הנצרכים ולהחיות את נפשם, בו זמנית דאג לחינוך ילדי הפליטים ופתח עבורם תלמוד תורה, לא חסך במאמצים לגאול ספרי קודש שנבזזו והוחזקו בידי הגויים או הושלכו במחסנים שונים, צייד את מי שאין לו בזוג תפילין, בטלית ובמזווה. אפס, כי הרבה יותר משפעל ועשה במישור המעשי, השרה והקרין על האנשים שסבבוהו במובן הרוחני. עודד וחזק לבבות נשברים, הצית בכל נפשו את זיק האמונה והתקווה, הרחיק מהם את הייאוש, וזרזם להיאחז בחבל ההצלה של קיום התורה והמצוות ולהקים בתים נאמנים בישראל תחת אלה שנגדעו באכזריות. יהודים רבים משרידי פולין ראו בו את קרן האור שנצנצה להם בקצה המנהרה האפלה של ימי הזוועות. קראוהו בשם **'הרב מסוסנוביצה'** בכינוי זה הוזכר בפי רבים אף בשנים הבאות.

קרוב לשלש שנים נמשכה פעילותו ברבנות. בשלהי שנת תש"ח, לאחר שלא נותרו כמעט יהודים בסוסנוביץ, עזב לבסוף הרב את אדמת פולין הרוויה בדם יהודי, ועקר למדינת צרפת לעיירה 'הנוביל' הסמוכה לפאריז, שם נמצא באותה עת ריכוז גדול של פליטים שרידי פולין. מעריציו הרבים יוצאי העיר סוסנוביץ ואחרים הפצירו בו לבוא לארצות הברית, והוא נעתר להם. רק מעטים מהם היו 'חסידי ראדזין', רוב רובה של העדה הקדושה עלתה בלהבות על קידוש השם, ובהם מרבית יושבי מחוזות לובלין ופרצובה, שהיו גדושים 'שטיבלך' של חסידי ראדזין וההשמדה באזורים הללו הייתה טוטלית ל"ע. עוד מתי מספר חסידים נמצאו בארץ ישראל מזקני הדור הקודם, ופליטים בודדים שהגיעו מארצות הכיבוש. בעיר תל אביב היה קיים שטיבל ראדזיני מלפני המלחמה. מתוכם התגבשה הדחיפה לשקם את בית ראדזין ולהכתיר כאלוף לראשם את הניר היחיד שנותר לפליטה מחצר הקודש, את הרב מסוסנוביץ שהיה חתנא דבי נשיאה של בעל "תפארת יוסף" זצוק"ל ושימש כיד ימינו של גיסו האדמו"ר הקדוש האחרון הי"ד.

הרב ניסה מתחילה להשתמט וסרב, אך הפצרותיהם של אלו גברו והכריעו אצלו למען שימור והצלת מורשת הקודש של חצר החסידות, שראה בגדולתה ואשר חרבה למול עיניו, כך רצתה ההשגחה העליונה. הרב מסוסנוביץ הגיע באותם ימים לביקורו הראשון בארץ ישראל, ובשנת תשי"ג, בהתקיים הכינוס הארצי הראשון של חסידי ראדזין לאחר שנות המלחמה, בעצם יום ההילולא של גיסו הקדוש האדמו"ר האחרון רבי **שמואל שלמה** הי"ד, בערב ראש חודש סיוון, הכתירוהו אנשי שארית הפליטה ושרידי חסידי ראדזין בארץ הקודש, לחתנא דבי נשיאה הרב רבי **אברהם ישכר** זצ"ל לשמש כממשיך שושלת הקודש '**איזביצא ראדזין**'.

את תוארו החדש לא נשא לשם כבוד ותהילה, אלא ראה בה כמשימת קודש לעילא, כאשר תיכף ומיד הוא מסמיך מחשבה למעשה. בעודו שוהה בארץ הקודש, הספיק בתוך זמן קצר להחיות את העצמות היבשות של חסידות ראדזין ולשלהב את הגחלים העוממות. דאג לפתיחת בתי חסידים בערים שונות שבהן התגוררו שרידי החסידות, בירושלים בחיפה ובבני ברק, כשלימים נוספו 'שטיבלך' בערים חולון, נתניה ופתח תקווה. כמו כן טרח הרבי לחדש נעוריו ולהשיב על מכונו את ישיבת "סוד ישרים" דראדזין בירושלים עיר הקודש, שליחות קודש שבערה בקרבו עוד מימי מגוריו במחיצת קודש של גיסו כ"ק האדמו"ר רבי **שמואל שלמה** זצ"ל מייסד הישיבות "סוד ישרים" בפולין, בעת שהוא בעצמו שימש לצידו בתור נשיא הישיבה. עם הזמן בנה הרבי את ביתו מחדש עם זוגתו הרבנית בזיווג שני, הצדקת מרת בלומה שרה ע"ה בת החסיד רבי יצחק לובלסקי הי"ד מפאביאניץ, מחסידי גור הנודעים שבעיירה ונין ונכד לאותו צדיק נודע בשערים רבי משה מזאלושיץ זי"ע, בעל 'משפט צדק' על תהילים וסידור תיקון שבת, והתברכו בדור ישרים מבורך.

בינתיים חזר הרבי לארצות הברית, שם קבע את משכנו העראי משנת תש"ח, לאור קריאתם של יוצאי עירו סוסנוביץ שנפשם נקשרה בנפשו, והקים את בית מדרשו

בשם 'אנשי פולין קהילת סוסנובצה' בשכונת קרונהייטס שבברוקלין. מסביב לבית הרב ובית מדרשו ששכנו בבית אחד, התלכד קהל שארית הפליטה אנשי פולין חסידים ואנשי מעשה, יוצאי העיר סוסנוביץ ויוצאי שאר חצרות חסידים בפולין, שהתרכזו באותן השנים בשכונת קרונהייטס, ששימשה כריכוז גדול של אנשי שארית הפליטה, ובה השתכנו גם אדמו"רים ורבנים מפורסמים וחצרות קודש. בית הרב הפך להיות בית וועד לכל מיני אנשים שחיפשו את קרבת הרב והתחממו לאורו, קשרים נפשיים אמיצים נרקמו מסביב לאישיותו של הרב שהקרינה חום ואהבה והתלהבות חסידית טוחפת, עם ניחוח קדומים מימים עברו. השפעתו חרגה מתחום בית מדרשו הצר, והוא נודע באותם הימים לתהילה בתור 'הרב מסוסנוביץ'.

כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל בדרשת יומא דהילולא בבית מדרשו בקרונהייטס נ. י.

בה בעת המשיך לטוות את מסכת קשריו העמוקים עם חסידי ראדזין בארץ ישראל, שם היו עיניו וליבו כל הימים. מדי שנה עלה לפקוד את צאן מרעיתו בא"י, והימים ששהה בקרבם הפכו לימי חג עבורם. פיו הפיק מרגליות והארת פניו חיממה את הלבבות. כל דקה שהסתופפו בצילו הייתה להם למשיבת נפש.

בין המשימות שהציב לעצמו משכבר הימים, היו ההדרתם מחדש של ספרי אבות השושילתא, ובמיוחד חידוש התכלת בציצית באותו אופן בדיוק כפי שהתווה הרבי הגאון הקדוש רבי **גרשון חנוך העניך** זצוק"ל בשעתו, וכפי שחזו עיניו בהיותו שוכן בחצר הקודש בראדזין במחיצת גיסו הרבי הקדוש רבי **שמואל שלמה** זצוק"ל הי"ד, בימים שלפני החורבן. אבותיו ורבותיו הקדושים היו בעזרו, ובסייעתא דשמיא התגלה מכתב מיוחד שנשלח מן הימים שבטרם החורבן על ידי גבאי חצר הקודש, ובו הנחיות מפורטות כיצד לבצע את הצביעה כהלכתה. הפרטים נכתבו בשפה מעורפלת ובלתי מוכרת לכימאים בני ימינו, אולם האדמו"ר בעזות דקדושה הורה להמשיך בניסיונות בעצת כימאים בעלי שיעור קומה, עד שנמצא בס"ד הנוסח

והמינון המדויק, וחידשו התכלת היה לעובדה קיימת, לאחר החורבן הנורא שעבר על בית ישראל, ולשמחת כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל לא היה גבול ומידה.

נקפו קרוב לעשרים שנה, הציבור הראדזיני בא"י גדל והתרחב, קם דור חדש מבני היישוב החדש של בחורים ואברכים, צאצאי החסידים הראשונים, וגברה התביעה שהרבי יעלה וישתקע בארץ ישראל, ולא תהיה עדת ה' כצאן בלי רועה. נאמני בית ראדזין והאחים ר' ראובן ור' פנחס וינדרבוים ז"ל בראש, השקיעו מיטב עמלם לכונן את בית המדרש הגדול. נקנה שטח בפאתי העיר בני ברק, וביום כ"ד באלול תשכ"ד נחגגה הנחת אבן הפינה בראשות אדמו"רים ואישי ציבור, כאשר מרן זצ"ל נשא מדברות קדשו באש להבה בעניין החייאת קדשי בית ראדזין כאשר זעק "לאחר המלחמה הרהרנו בעצמנו הם תהיה תקומה לנו 'התחינה העצמות האלה! והנה זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. לאחר מספר שנים עמד הבית על תילו, ובשלהי שנת תשל"א הגיע כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל ובני משפחתו לחונן את עפר ארץ הקודש, ולאחר חדשים מספר נכנס לדור בבניין החדש שנעשה מיד לתל תלפיות שהכול פונים לשם.

הבית החדש ברחוב אהרונסון בבני ברק הפך להיות לאור זורח בכל השכונה, שהייתה רחוקה לפנים מן החיים החרדיים, ואור השפעתו של אדמו"ר זרח מפה למרחוק. בהשראתו נעשה בית המדרש שוקק חיים של תורה ועבודת שמים בכל שעות היום והלילה, מעוזו הפך שואבת עבור יהודים רבים וחסידים ואנשי מעשה, שחיפשו את קרבתו ונהנו ממנו עצה ותושייה, הדרכה בדרכי החיים, וברכת ישועה ורחמים. אף ליקט את השיבולים המפוזרים שהייתה להם זיקה כלשהי לבית ראדזין וליכד את כל הציבור לחטיבה אחת.

כ"ק מרן זצוק"ל עם כ"ק מרן אדמו"ר רבי יצחק מאמשינוב ניו-יורק זצוק"ל

באחת משיחותיו הקדושות שהשמיע במקהלות חסידיו פתח ואמר:

'מישהו שאל אותי פעם, מה יוצא מכל מה שאנו מתייגעים ועושים לקיומה של חסידות ראדזין, מה תהיינה התוצאות מכל העמל הזה? בתשובה הזכיר לו אדמו"ר, איך שנהגו בפולין בבית הישן להסיק את התנור בכל ערב שבת ולכסות את האש בחול, רק כעבור שעות אחדות באמצע הלילה התגברה האש והלהבה נראתה מתרוממת – כן הדבר גם בעניין ששאלת...! יש לפעול ולעשות, להתייגע, רק מאוחר יותר יראו את גודל חשיבות הפעולה ואת תוצאותיה הברוכות. **'ימים ידברו...'**

למרות שהתנהל בתכלית הפשטות, מלא ענווה כרימון, היטיבו בני בינה להכיר מעט-מזעיר גדולתו כאחד מענקי הרוח שהותיר הקב"ה לפליטה מאותו דור דעה, שהאיר בשמי יהדות פולין לפני שבעים ושמונים שנה. כל הווייתו של אדמו"ר, כל שיחו ושיגו, סדר יומו והליכותיו בקודש, הזכירו את הדמויות המאירות של צדיקי פולין בדורות עברו. מד' אמותיו תמר ועלה ניחוח של איזביצא וראדזין, גדלות בתורה בממדים שלא ישוערו, צדקות וקדושה, נקודת אמת, פנימיות בעבודה, בתוספת קורט של חריפות ופיקחות, ובלוויית חן של אהבת ישראל בוערת כאש.

כחכם הרואה את הנולד היה נוהר בכל מעשיו ודיבוריו שלא תשתלשל ח"ו איזו תקלה בגינו. מספרים מקורביו: כשבנו את בית מדרשו, תיכנן האדריכל לקבוע את דירת הרבי מעל ההיכל, והתוכנית כבר קיבלה את אישור הרשויות. כשנודע לרבי הדבר התנגד לתוכנית, והזכיר את דברי רבנו **"הט"ז** בנידון, שהתגורר בצעירותו בקראקא מעל בית הכנסת ונענש במיתת ביש רח"ל (שו"ע או"ח סימן קנ"א). ניסה מלווהו להראות לו כמה בתים של רבנים חשובים שנבנו מעל בתי מדרשם. התחלחל הרבי והגיב: "רואני מה יקרה פה, אם אני לא אתנגד עכשיו יבוא יום ויצביעו גם על דירתי כהוכחה ש"התירו פרושים את הדבר", ואהיה אני הגורם להכשיל אחרים חס וחלילה.. ובכן אינני מוכן לכך, אינני מסכים...". ועושי רצונו נאלצו לגנוז את התוכנית הישנה ולהשקיע בתוכנית חדשה, כדי לקבוע את דירת הרבי בצד אחר..

הבאים בהיכלו, חסידים מקושרים וסתם יהודים, ראו עין בעין איך שהרבי שואב חיות מכל תפילה, מכל דף גמרא, באיזו חביבות הוא מקיים מצווה, ובאיזו אהבה וצהלת פנים הוא מקביל פני כל איש יהודי ומשתדל להרנין את ליבו, עד כמה הוא מצר בצרתם של ישראל וכואב את מכאובי ה"כלל ישראל" ו"עם ישראל" מתוך הזדהות אישית. כשהגיד ביום הושענא רבא בלהב "הושענא למען קדושים המושלכים באש", אחזתו חיל, הרגישו שהוא רואה עכשיו בעיניו את עקידת מיליוני הקדושים הי"ד, והזעזוע שלא עזבו מאז חוזר וניעור. מי שעמד בקרבתו בימי שבת ובכל תפילה, אם בעל נפש הוא חש בנקל את געגועיו לשכינתא, בהשתפך נפשו מתוך דביקות עילאה. הזמירות והתשבחות הדהדו כצלילים ענוגים שעלו ממיתרי כינור נפשו.

טמיר ונעלם היה הרבי ברוב ימות השנה, אולם היו זמני רצון מיוחדים בשנה, כמו בליל הסדר, או כשהזמין בחג הסוכות את ה'אושפיון' שבהם נבצר ממנו לכלוא את האש הפושה מנשמתו. הריקוד הנלהב בסיום ה'סדר' כשפניו מלא רננה לקב"ה על שזכה לקיים את סידור כהלכתו, היה מעמד שכל הנוכחים בו לא ישכחו לעולם.

בפי הדורשים לשכנו נשתמרו סיפורי למכביר, הברכות שהתקיימו. התפילות שהתקבלו. והוא זצ"ל השתדל בכל כוחו לטשטש את הדברים. כאשר אחד סח לפתע בהתפעלות עקב מאורע מסוים, כי לא נפל מדבריו ארצה, השיבו הרבי: 'זקני הקדוש בעל **'תפארת שלמה'** זי"ע מרדומסק, היה מפרש את המילים **'כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול'** היינו שהקב"ה הוציא מעצמו את השם המפורש מפי כהן גדול, מבלי שיצטרך הכהן להגותו בפיו, וכך עלינו להבין שמשמים שמו בפי את הדברים, ולא מכוחי אמרתי מה שאמרתי...!'

*

באמת אמרו, תקצר היריעה מהכיל את האוקיינוס העשיר של סיפורו ועבודת מסכת ימי חייו המבורכים של האי בוצינא קדישא, המשתרע על פני מאה שנים בקירוב. הוא זי"ע בענוותנותו מכל זכויותיו וצדקותיו נהג להיתלות בזכות שקיים בימי חורפו מצוות כיבוד אב ואם בתכלית ההידור. "בכוח מצווה זו אתייצב לפני בית דין של מעלה", אמר.

ואכן נתקיים בו **"למען יאריכון ימיו"** ומיגו דזכה לנפשו, זכו גם בני התקופה להתחמם לאישו כל אותן השנים, הלוא הם אש-תמיד מורשת אבותיו הצדיקים מבית ראדומסק-וקרימילוב, מורשת **'איזביצא-ראדזין'** אשר תוסיף להאיר ולהפיץ נגוהות בלבבות ישראל בראשות מרן אדמו"ר שליט"א עד ביאת יגון.

זכותו הגדולה של כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל תעמוד לנו וכל ישראל.

"מה אהבתי תורתך..."

מרן זצוק"ל רוקד עם ספר התורה
ב"הקפות שניות" שנערכו בבית מדרשו

'רַחֲמָנָא אֲדַפֵּר לָן קְיָמָה דִּיאֲבָרָהּם רַחֲמָא...'